

Vznik a hlavní myšlenky chasidismu

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R041 – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Lenka Fedičová**
Vedoucí práce: Mgr. Marie Holá, Th.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Fedičová**
Osobní číslo: **P12000727**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Vznik a hlavní myšlenky chasidismu**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na vznik, vývoj a myšlenkové pozadí židovského náboženského hnutí zbožných, tj. chasidů. Metodou práce bude studium a analýza odborné literatury. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUBER, Martin. Chasidská vyprávění. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7017-072-7.

BUBER, Martin. Cesta člověka podle chasidského učení. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85885-08-5.

LANGER, Jiří. Devět bran: chasidů tajemství. Praha: SEFER, 1996. ISBN 80-85924-11-0.

SADEK, Vladimír. Židovská mystika. Praha: Fra, 2003. ISBN 80-86603-05-9.

SCHOLEM, Gershom Gerhard. Davidova hvězda. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. ISBN 80-85844-07-9.

SCHUBERT, Kurt. Židovské náboženství v proměnách věků. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-075-3.

WIESEL, Elie. Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-259-9.

WIESEL, Elie. Svět chasidů: Portréty a legendy. Praha: Sefer, 1996. ISBN 80-85924-09-9.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Marie Holá**
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **10. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Marii Holé, Th.D. za její vstřícnost, cenné rady a metodické vedení při psaní práce. Mé díky patří rovněž mým nejbližším, kteří mi při studiu byli vždy oporou a po celou dobu mě podporovali.

Anotace

Vznik a hlavní myšlenky chasidismu

Práce se zabývá charakteristikou hlavních rysů chasidismu. Snaží se o objasnění a připomenutí stěžejních momentů a souvislostí, které při zrodu a rozvoji tohoto hnutí hrály klíčovou roli. Věnuje se rovněž problematice chasidské filozofie. Práce se člení do čtyř hlavních částí. V první kapitole je v krátkosti popsána především historie chasidismu. Druhá část pojednává o vzniku a vývoji novodobého chasidského hnutí. Jsou zde popsány okolnosti a postavy, jež vznik chasidského hnutí do jisté míry ovlivnily. Následující část práce je snahou o nastínění hlavních myšlenek hnutí, které kladou velký důraz zejména na význam modlitby a radostného prožívání. Tyto myšlenky měly i spoustu odpůrců, proto se práce zaměří i na opozici proti chasidismu. Závěrečná kapitola je pokusem o stručné zmapování chasidismu na našem území.

Klíčová slova:

chasidismus, cadik, Ba'al Šem Tov, modlitba, kabala, mesianismus, mitnagdim, legenda

Abstract

The Origin and Main Ideas of Hasidism

The thesis deals with main characteristics of the Hasidism. The main aim of the thesis is to uncover and to remind of the crucial events and context during the development of this movement. It also looks into the issues of the Hasid's philosophy. The thesis is divided into four main parts. The first chapter is about the history of the Hasidism. The second part of the thesis is about origin and development of the modern Hasidism and about the factors and personalities that influenced its form. Next part of the thesis brings the brief outline of movement's main thesis which put the main emphasis on prayers and joyful living. The next part of the thesis also mentions opponents of these ideas who also took a great part in the formative of the Hasidism. The final part of the thesis tries to map the position of the Hasidism on the region of The Czech Republic.

Keywords:

The Hasidism, The Zaddik, Ba'al Shem Tov, prayer, Kabbalah, messianic, Mitnagdim, legend

OBSAH

ÚVOD	8
1. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA A HISTORIE CHASIDISMU	9
1.1 Význam a původ slova	9
1.2 Historie chasidských hnutí	10
1.2.1 Chasidé v období biblickém	10
1.2.2 Středověký chasidismus	11
1.2.3 Novodobý chasidismus	13
2. VZNIK A VÝVOJ CHASIDISMU	14
2.1 Počátky hnutí	14
2.1.1 Vliv luriánské kabaly	15
2.1.2 Mesiánská hnutí 17. a 18. století	17
2.2 Úloha cadika	18
2.2.1 Historie pojmu cadikim	19
2.3 Postava Ba'al Šem Tova	21
2.3.1 Ba'al Šemův život	22
2.3.2 Beštovo učení	24
2.3.3 Bešt a legendy	28
2.4 Vývoj a štěpení chasidismu	31
2.4.1 Beštovi žáci a následovníci	32
2.4.2 Chasidské dynastie dnes	34
3. FILOZOFIE CHASIDISMU	36
3.1 Hlavní myšlenky hnutí	36
3.1.1 Idea cadika a vliv mesianismu	36
3.1.2 Důležitost radostného prožitku	37
3.1.3 Význam modlitby	37
3.1.4 Myšlenka cimcum a náboženský pantheismus	40
3.2 Opozice proti chasidismu	41
4. CHASIDISMUS V ČESKÝCH ZEMÍCH	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	47

ÚVOD

Tato bakalářská práce se v následujících kapitolách bude zabývat popisem vzniku chasidismu a jeho hlavními myšlenkami. Porozumět tomuto hnutí závisí na předpokladu pochopení ortodoxie judaismu, proto se tato práce nechce zaměřit výhradně na příběhy a charakteristiky chasidských světců, ale pokusí se naznačit i myšlenkové pozadí tohoto náboženského hnutí zbožných a připomene hlavní momenty a souvislosti, které při zrodu a vývoji chasidismu hrály klíčovou roli.

Výběr tohoto tématu je odůvodněn tím, že tento velmi zajímavý a vnitřně komplikovaný směr judaismu je často opomíjen, a proto se ho tato práce pokusí čtenáři alespoň trochu přiblížit a objasnit. Soudobý evropský čtenář totiž vnímá toto mystické hnutí ve většině případů jen jako odraz příběhů a vyprávění o životě moudrých chasidských mistrů. Avšak toto zjednodušené pojetí ani zdaleka nevyčerpává celé bohatství jeho skutečné podstaty.

Díky této práci může čtenář rovněž získat povědomí o pestré a často i velmi trnité historii chasidismu, která sahá až do dob biblických. Dále se může dozvědět důvody, jež zapříčinily vznik novodobého chasidského hnutí a obeznámit se s vlivy, které měly na zrod a rozvoj hnutí rovněž určitý dopad. V práci je také zmíněna postava cadika, která v chasidismu plnila velice důležitou úlohu. Nesmí být opomenuta ani významná osobnost Ba'al Šem Tova, který je považován za zakladatele tohoto východoevropského hnutí a jemuž se bude tato práce obsáhleji věnovat. Měl spousty následovníků a obdivovatelů, a tak se díky této práci můžeme seznámit s bližšími okolnostmi vývoje a štěpení hnutí. Jeden z nejdůležitějších pilířů chasidismu tvoří jeho filozofie, proto se text práce pokusí tyto hlavní myšlenky nastínit a přiblížit je čtenáři. Každé hnutí má nejen své příznivce, ale i odpůrce, tato práce se tak zaměří i na opozici proti chasidismu. V závěrečné kapitole práce půjde o stručné zdokumentování tohoto hnutí v českých zemích, zasazené do historicko-kontextuálního rámce a porovnání jeho vývoje oproti ostatním evropským zemím.

Cílem této práce bude tedy představit a charakterizovat hlavní rysy chasidismu, popsat jeho vznik a vývoj a nastínit filozofii hnutí tvořenou vnějšími i vnitřními myšlenkovými jevy.

1. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA A HISTORIE CHASIDISMU

1.1 VÝZNAM A PŮVOD SLOVA

V publikacích a výkladových slovnících věnujících se tématu chasidismu existují různé interpretace tohoto pojmu. Nejčastěji se dozvídáme, že jde o ortodoxní religiózní hnutí, které vzniklo v 18. století ve východoevropském židovství jako reakce na pogromy pro-ruského vůdce Bohdana Chmelnického a jako důsledek zklamání z neúspěšných mesiánských hnutí. Chasidismus klade velký důraz na etické chování a intenzivní náboženský prožitek svých přívrženců. Často je vnímán jako poslední fáze židovské mystiky. Jeho zakladatelem byl rodák z městečka Okopy, rabín Jisrael ben Elizier, nazývaný též Ba'al Šem Tov „Pán dobrého jména“, zkráceně Bešt.

Označení chasidismus má původ v hebrejském slově chasidut, vyjadřující postoj absolutního oddání se Bohu prostřednictvím modliteb, namísto pouhého studování posvátných knih. „Chasidismus (doslova přeloženo jako zbožnost) byl na jedné straně hnutím za zvroucnění židovství, to byla jeho pozitivní stránka; na druhé straně otevřel dokořán dveře magickým představám až po vyvolávání zemřelých.“¹ „Pochopit chasidismus předpokládá také pochopit ortodoxii (či někdy spíše superortodoxii) judaismu, do jejíhož rámce chasidismus rovněž náleží.“²

Chasid, jakožto hlavní stoupenec chasidismu, je tedy charakterizován jako člověk extrémně zbožný. Jde o osobu zanícenou, jednající něžně a s láskou k Bohu. V žalmech se chasidem (mn. č. chasidim) označuje typ tzv. věrného člověka, který miluje Boha. „V Talmudu (Pirkej avot, V,13-16) je chasidem ten, kdo říká: to, co je mé, je i tvé, a to, co je tvé, je tvé; ten, kdo neupadá rychle do hněvu a snadno se udobří; ten, kdo rád dává a je rád, když ostatní dávají.“³ Chasida můžeme vnímat jako jakýsi duchovní ideál člověka. Vše činil za účelem posvěcení Božího jména.

Použití slova chasid spadá hluboko do minulosti, dle G. Scholema se však pojí se zcela jinými souvislostmi, než jak je tomu v případě novodobého hnutí chasidů. V dří-

¹ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-303-5. S. 220.

² SADEK, V. *Židovská mystika*. Vyd. 1. Praha: Fra, 2003. ISBN 80-86603-05-9. S. 172.

³ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-259-9. S. 209.

věšších dobách byl jako chasid označován někdo, kdo byl nesmírně horlivý ve své snaze dodržování Zákona a v hloubce svého prožívání, jednalo se o někoho, kdo se nespokojil pouze se střední cestou, a tak činil vždy více, než bylo jeho povinností. V jeho osobě jsme mohli nalézt prvky vysokého stupně sebezapření a askeze. V rámci novodobého pojetí chasidismu je však tento pojem užíván pro označení jednotlivých řadových členů chasidského hnutí, pro které je typické radostné prožívání. „Dřívějším generacím by nikdy nepřišlo na mysl, aby v literatuře nebo ve skutečném životě označovali za chasidim osoby, které chasidim pouze obdivují.“⁴

1.2 HISTORIE CHASIDSKÝCH HNUTÍ

Je patrné, že má tento pojem za sebou velice dlouhou historii. Používání pojmu chasidim („Asidejci“) můžeme nalézt už v časech biblických. Byla takto označována náboženská skupina statečných obyvatel Izraele, přísně dodržujících náboženské předpisy, která bojovala po boku Makabejců proti pronásledování Židů Seleukovci v době panování Antiocha Epifana IV. Jako askenázští chasidé (chasidej aškenaz) „němečtí zbožní“ se ve 12. století nazývala skupina židovských pietistů.

Chasidismus tak přichází v časech, kdy se židovská komunita ocitá v těžkých dobách, v obdobích jejich pronásledování, nepochopení a intolerance. V těchto chvílích slábné zájem o racionalismus a do popředí se dostává mystika, v které je prostřednictvím mystického prožitku a poznání hledána odpověď na příčinu této situace.

1.2.1 Chasidé v období biblickém

Poprvé toto označení můžeme zaznamenat už v době daleko před naším letopočtem. Některé skupiny se za vlády Hasmonejců v dobách Druhého chrámu⁵ nazývali jako chasidim rišonim (první chasidé). Přibližně kolem druhého století před naším letopočtem se začaly v židovských společenstvích projevovat rozdílnosti názorů v souvislosti s jejich postavením v rámci seulekovské říše. Tyto židovské skupiny udržovaly silné

⁴ SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. ISBN 80-85844-07-9. S 18, 22–23.

⁵ Hebrejsky „svatý dům“; Šalamounův chrám zvaný též První chrám byl vypálen roku 586 př. n. l. vojskem babylonského krále Nebukadnezara II. při dobytí Jeruzaléma, a proto ho roku 518 př. n. l. nahradila stavba tzv. Druhého chrámu. SEGERT, S. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0304-8.

styky s Makabejci. Po boku Makabejců bojovali proti Antiochu Epifanovi zejména stateční bohatíři z Izraele, kteří byli věrně oddáni Zákonu, odmítali však jakékoliv kompromisy ve věcech náboženských a nechtěli se zapojovat do politiky.⁶ Taktéž odmítali helénskou kulturu i moc a spolupráci s ní. Pod nátlakem helénismu vznikaly nejrůznější proudy, podle toho jak moc byly ochotny přizpůsobit se této prořecké nadvládě. Politikou a snahou říše této doby bylo sjednocení všech náboženství do stejné podoby.

Zřejmě od skupiny reformistů pocházel akt znesvěcení chrámu, při kterém byla do chrámu instalována socha Dia. Mnozí však toto chování a nejrůznější útlaky od přívrženců helénismu přestávali tolerovat, a tak postupně vznikala silná opozice, která se rozhodla vystoupit a silně zakročit proti tomuto jednání. Podporovali proto Makabejce v boji proti syrské nadvládě i při protiřeckých povstáních, které vedl Juda Makabejský, jenž byl pro svou neuvěřitelnou sílu nazýván jako Juda Makkábí („Juda Kladivo“). V této souvislosti proto mluvíme o prvních chasidech, díky jejich stmelení a odvaze byl obnoven původní záměr chrámu a jeho zasvěcení Bohu. „[...] když „Asidejci“ zvítězili, odloučili se od dynastie Hasmoneovců. (Talmud je nazývá „dřívějšími chasidy“ – Ber. V, 1; Suk. V, 4).”⁷

Pro připomenutí vysvěcení Druhého chrámu je slaven židovský svátek Chanuka. Tehdejší chasidé byli vnímáni jako hlavní hnací síla opozičního hnutí, snažili se podporovat povstání jak po stránce duchovní, tak i po stránce materiální. Chasidim rišonim byla tedy jakási primární síla, neohroženě bojující za neposkvřenost své víry a tradic.

1.2.2 Středověký chasidismus

Další použití pojmu chasid můžeme zaznamenat ve 12. století, kdy v Porýní vzkvétala významná škola, která se nazývala askenázští chasidé, „němečtí zbožní“. Založili myšlenkové hnutí, které se velmi rychle rozšířilo. Za jejich hlavní dílo je považováno Sefer Chasidim neboli Kniha zbožných. Toto dílo si zachovává pevnou pozici v židovské mystické tradici, je v něm zdůrazněn Boží majestát, tajemství jednoty, rozvádí filozofii dějin a vztahy mezi lidmi. Klade důraz zejména na modlitbu, etiku a vnitřní zbožnost, jež je postavena především na zřeknutí se světa, klidu ducha a lásce k bližnímu, při které

⁶ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. S. 209.

⁷ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. S. 209.

se bázeň Boží a láska k Bohu ztotožňují s „radostí, která spaluje srdce“.⁸ Nebyli zastánci různých apokalyptických spekulací a neprosazovali pouze systematickou teologii a rabínskou učenost.

Hnutí Chasidej aškenaz vzniklo mimo jiné jako odezva na velké vlny pogromů, které zapříčinila hlavně smyšlená obvinění ze spolčení se s ďáblem a rituálních vražd. Židé byli obviňováni například i z toho, že jsou odpovědní za morovou epidemii. Odpůrci křesťanství prožívali v době křížáckých válek těžké časy. Aškenázští chasidé žili tedy v dosti nepřátelském prostředí, proto byl jejich vývoj v mnoha ohledech odlišný od vývoje sefardských Židů⁹, aškenázští chasidé totiž odmítali spekulativní myšlenkové systémy tehdejší filozofie. Sefardé se na rozdíl od nich snažili o to, aby spojili víru s lidským rozumem v harmonickou jednotu. Aškenázští Židé žijící v té době ve finančním nevolnictví, řešili však zcela jiné praktičtější záležitosti.¹⁰

Ale bylo by chybné se domnívat, že muka z těchto válek byla příčinou vytvoření nové mystické tradice, ta tu již existovala dávno předtím. Sefer Chadisim však obsahuje opravdové mystiky velice málo. Její učení bylo podstatně méně spekulativní než učení pozdějších kabalistů. Na rozdíl od kabalistické společnosti té doby, která oslovovala spíše aristokratické vrstvy, byl chasidismu rozšířen zejména mezi běžným lidem, Sefer Chasidim tak byla oblíbena především u průměrné židovské vrstvy. Uznávání talmudští učenci se na ni dívali bez zájmu, neboť velice pochybovali o její hodnověrnosti.¹¹

Chasidé byli přesvědčeni, že za všechnu trýzeň, kterou podstupují, je Bůh odmění. Středověký chasidismus byl proto plný odříkání, snažil se překonat veškerá pokušení, k jevům pomíjivým se stavěli značně odmítavě a lhostejně. Chasidy tehdejší doby nezajímala lidská chvála ani pomluvy.¹² Zde můžeme spatřit hlavní rozdíl mezi sebetrýznivým středověkým chasidismem a tím novodobým, který se manifestoval v podobě radosti.

⁸ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. S. 209.

⁹ Židé a jejich potomci, kteří žili až do roku 1492 v oblasti dnešního Španělska a Portugalska. SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*

¹⁰ POPPER, D. *Chasidim*. Vyd. 1. Hradec Králové: Ústav filosofie a společenských věd Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické / Prométheus, sv. 10, 1998. ISBN 80-7041-110-4. S. 11.

¹¹ SCHOLEM, G. *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York: Schocken Books, 1978. ISBN 0-8052-1042-3. S. 81.

¹² POPPER, D. *Chasidim*. S. 21.

1.2.3 Novodobý chasidismus

Slovo chasid se ovšem nejčastěji používá v souvislosti s východoevropským novodobým někdy taktéž novověkým chasidismem. A právě jemu se bude tato práce v následujících kapitolách věnovat. V posledních letech jde o snad nejznámější směr judaismu a to především díky velkému množství nejrůznějších spisovatelů a myslitelů, kteří se jej ve svých dílech snažili přiblížit západnímu světu. Světu, jenž po období osvícenství a emancipace tuto východoevropskou kulturu příliš nechápal, protože spíše než jako směr asimilační se v mnoha věcech jevil jako směr nepřizpůsobivý, užíval jazyk jidiš¹³ a jeho přívrženci žili ještě mnohdy ve středověkých podmínkách.¹⁴

Židovská společnost té doby byla ještě do velké míry poznamenána krvavými pogromy Bohdana Chmelnického, a tak se chasidismus, jako už několikrát v historii, stal jakousi nadějí, útěchou a také odpovědí na toto utrpení. Radost a její zdůraznění se proto staly styčným bodem tohoto hnutí, na základě toho byli chasidé někdy také označováni jako „veselí Židé.“¹⁵

¹³ Spisovný jazyk židovského obyvatelstva zejm. ve východní Evropě (němčina s hebrejskými a slovanskými prvky). NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika. ISBN 80-900895-3-4.

¹⁴ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 171.

¹⁵ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 175.

2. VZNIK A VÝVOJ CHASIDISMU

2.1 POČÁTKY Hnutí

Jak již bylo v předešlé kapitole zmíněno, kořeny tohoto novodobého hnutí sahají do 18. století. Utváří se zejména v oblastech dnešní Ukrajiny, Polska a Litvy mezi prostými vrstvami židovského společenství. Krutý kozácký hejtman Bohdan Chmelnický, který Židy po dlouhou dobu nelítostně pronásledoval, drastickými způsoby mučil a vyvražďoval či je prodával do otroctví, zavalil do zkroušených myslí židovské komunity jednu z prvotních myšlenek na potřebu víry v lepší časy. Židovský lid, který žil v diaspoře, potřeboval mít nějaký styčný bod, ke kterému by se mohl v těchto bezútěšných chvílích upnout a díky němu tak začít věřit v lepší budoucnost. Proto se v lidech postupně začala rodit víra ve spasení a v příchod Mesiáše. A v této napjaté době vznikl směr nazývaný chasidismus.¹⁶ Avšak příchod Mesiáše se nekonal tak, jak by si ho židovský lid představoval. Pro židovské obyvatelstvo to bylo velké rozčarování a zklamání. Hluboká vnitřní krize v židovství se tak kvůli falešným mesiánským hnutím sabatianismu a frankismu nadále prohlubovala. O těchto hnutích bude v této práci bližší zmínka v jedné z dalších podkapitol.

Po nenaplněném očekávání, které bylo vkládáno do mesiánských hnutí, vznikl chasidismus jako jakási odpověď na tuto bezvýhodnou situaci. Toto nově vznikající hnutí si z těchto událostí vzalo ponaučení, v tom smyslu, že jeho vůdcům a představitelům by neměla být přisuzována charakteristika spasitele či dokonce Boha. Chasidismus se stával čím dál tím oblíbenějším směrem a velmi rychle se šířil, získal si mnoho stoupců hlavně u východoevropského židovstva. Toto hnutí se stalo útěchou a pokusem o znovuoobnovení židovské identity a pospolitosti. Byla to prostá reakce na očekávání lidí, kteří se po opakovaných zklamáních a prohrách začali více a více uzavírat a rovněž duchovně stagnovat, vedení náboženské obce se totiž stále častěji uchýlovalo jen k talmudskému učení, ve kterém však marně hledalo odpovědi na otázku jejich současného tristního stavu. Této atmosféře nahrávali i fakt, že pro spokojený život měli Židé i velice špatné životní a materiální podmínky.

¹⁶ SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7. S. 86.

Toto hnutí je úzce spojeno s osobou Ba'al Šem Tova, který byl jeho zakladatelem. Této jistě velmi významné postavě chasidských dějin se bude tato práce věnovat v samostatné kapitole. Byl to právě on, který zklamanému židovskému lidu nabídl schůdné řešení nastalé krize. Židovská komunita a její život prošly tedy výraznou pozitivnější proměnou.

Náboženské obyčeje se začínají měnit podle pravidel luriánské kabaly¹⁷. S jejím učením se začínají seznamovat i ti nejprostší členové židovské obce. Jde o něco zcela nového, dá se říci až nevídaného, neboť do této doby znali její učení pouze nejvyšší duchovní. Toto jednání dokáže časem popudit i odpůrce chasidismu tzv. mitnagdim, o kterých se bude tato práce zmiňovat v jedné z dalších kapitol.

2.1.1 Vliv luriánské kabaly

O počátku novodobého chasidismu se někdy hovoří i v souvislosti s koncem 17. století, kdy ještě před narozením Ba'al Šem Tova byly zakládány malé esoterické komunity, které se zaměřovaly na studium luriánských textů. Šlo však spíše o uzavřená společenství, jedno takové společenství se později soustředilo i kolem Bešta. Novověký chasidismus z podstatné části vychází právě z učení vykládaného v luriánské kabale.

Kabala samotná má ovšem ještě starší historii, traduje se, že její učení bylo Mojžíšovi předáno na hoře Sinaj spolu s Písmem. V tomto učení je vysvětleno stvoření světa, které je založeno na spisu Sefer Jecira, známém také jako Kniha stvoření. Datace tohoto spisu je dosti nejasná, ale předpokládá se, že pochází ze 7. století. Kabala je často mylně interpretována jako okultní věda a čarodějnictví, je v ní však manifestována pouze určitá idea stvoření světa.¹⁸

Kořeny vzniku luriánské kabaly spadají do 16. století, do období, kdy židovské společenství procházelo dalšími nepříznivými časy, Židé byli nesmířeni s jejich vyhnáním ze Španělska a Portugalska. Znehodnocena byla jak jejich kultura a duchovní hodnoty, tak ke značné ztrátě přišli i po stránce materiální. Vznik luriánské kabaly je spojen zejména se jménem safedského mystika Jicchaka Lurii a jeho učitele Moše Cordovera. Luria vychází z učení Cordovera, avšak jejich výklady se do značné míry liší. Zatímco

¹⁷ Židovská „mystická“ tradice.

Cordovero je ve svých úvahách spíše racionální, Luria svému výkladu Boží emanace přidává na dramatičnosti. Učení Lurii je stejně jako celá problematika kabaly značně abstraktní, a proto obtížně definovatelné. Úkolem člověka je podle tohoto učení osvobodit božské jiskry, které se po stvoření světa rozptýlily a byly uvězněny všude kolem, člověk je osvobodí jedině přísným dodržováním příkázání. Pokud budou všichni dodržovat Boží příkázání, dojde k úplnému osvobození jisker a tím i k nápravě světa. I přesto že Jicchak ben Šlomo Luria reformoval v podstatě celý výklad kabaly, tak on sám za celý svůj život nenapsal nic, veškeré jeho učení tak bylo zaznamenáno a reflektováno především jeho žáky.

„Pochopit chasidismus znamená (jak zdůrazňuje G. Scholem) pochopit také luriánskou kabalu, která sice není s chasidismem identická, nicméně tvoří (ve specifickém zpracování) jeho důležitou složku, bez níž by chasidismus přestal být chasidismem.“¹⁹ Hnutí upravilo kabalu tak, aby bylo přístupné všem členům komunity a ne jen zasvěceným privilegovaným vrstvám.

Zatímco v luriánské kabale je ličen spíše pesimistický pohled na svět, chasidismus se od pesimismu odklání, chasidský postoj je založen na umocnění radosti v životě člověka, povinností lidí je popřít a překonat smutek a s radostí tak následovat vůli Boží. Radost je základním rysem člověka a tam, kde je ona, tam přebývá i Bůh. Jedná se skoro až o heroický náboženský optimismus. Nic není tak zlé, protože ve všem je alespoň malá přítomnost Boha. Z tohoto pohledu můžeme vidět, že jsou chasidismu blízké pantheistické tendence.

Jisté prvky však mají společné. Tak jako luriánská kabala je i chasidismus přesvědčen o tom, že mezi lidmi a jejich dušemi existují jisté vazby, protože duše se člení do tzv. „duševních rodin“, které jsou si vzájemně blízké, jsou k sobě přitahovány, pomáhají si a mají za cíl dosažení původního sjednocení. Chasidský mistr tak může plně oslovit jen ty, kteří jsou příbuzní jeho duši, takové duše může vést v pravdě na cestě k Bohu. Proto se nedá chasidismus pochopit jen na základě literatury, bez kontaktu s duchovním učitelem.²⁰

¹⁸ CHOURAQUI, A. *Dějiny judaismu*. Vyd. 1. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-81-5. S. 50–59.

¹⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 172.

²⁰ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 172–173.

Podle „panoramatického přístupu“ profesora Moše Idela, který se staví odmítavě proti jednostranným a omezeným názorům M. Bubera a G. Sholema, se dá říci, že chasidismus nevznikl jen na základě učení luriánské kabaly, byl ovlivněn i mnoha jinými předluriánskými či ne-luriánskými prameny a myšlenkami, středověkou filozofií a dalšími vlivy.²¹

2.1.2 Mesíánská hnutí 17. a 18. století

Víra ve spasení hrála u židovského lidu vždy významnou roli. Již od starověkých dob byl mesianismus centrem zájmu. A proto bych na tomto místě chtěla ve zkratce shrnout, na jakých základech spočívala falešná mesíánská hnutí, která po nenaplněných očekáváních uvrhla židovskou víru a kulturu po jistou dobu v apatii a stagnaci.

Byl to právě Jicchak Luria, který spojil kabalu s mesianistickým hnutím a procesem vykoupení. Každý chasid měl za úkol to, aby v souladu s učením luriánské kabaly prostřednictvím vroucných modliteb a skutků osvobodil Božské jiskry ze zajetí, a tak díky tomu mohlo opět docházet k jejich původní jednotě. Mystické zapálení se proto stalo jedním z určujících faktorů pro uspišení spasitelova příchodu a vykoupení světa. Z kabaly se stalo lidové hnutí a židovská obec se ponořila do modliteb, zařikávání a nedočkavě očekávala spasitelův příchod. Rabíni nepoznali nebezpečí dostatečně včas a vývoj událostí se stal neodvratným. Temná atmosféra po třicetileté válce tomuto průběhu přidala na rychlosti a intenzitě a židovská komunita každým dnem doslova žíznila po příchodu mesíáše. Luriánský koncept tak v sobě skrýval velkou tikající výbušninu a mesíášská exploze v podobě příchodu falešného mesíáše Šabtaie Cviho na sebe nenechala dlouho čekat a byla jen přirozeným následkem událostí.²²

Podivný excentrik a provokatér Šabtaj Cvi, který nejspíše trpěl maniodepresivní psychózou, byl hlavní postavou, která stála v centru spasitelského hnutí zvaného sabatianismus. On a jeho prorok Natan z Gazy byli příčinou velké vlny tohoto mesíánského hnutí, která se jako lavina šířila napříč židovskou komunitou. Židé věřili, že skrze mesíášův příchod konečně dosáhnou vykoupení. Avšak následovalo zklamání. Šabtaj byl zajat Turky a pod pohrůžkou smrti byl nucen ke konverzi k islámu, Šabtaj přestoupil na

²¹ IDEL, M. *Hasidism: between Ecstasy and Magic*. New York: State University of New York Press, 1995. ISBN 0-7914-1734-4. S. 9–16.

muslimskou víru a tato konverze byla následně interpretována jako součást jeho mesiášské úlohy, kdy Šabtaj sestupuje k islámskému světu a pozvedá tak jeho jiskry.²³ Po krátkém vystřízlivění z neuskutečněných očekávání však následovala další vlna falešného vykupitelství v podobě Jakoba Franka, nešlo již ale o tak silnou heretickou vlnu jako v případě sabatianismu. Toto hnutí se nazývalo podle svého zakladatele jako frankismus. Frank pro změnu konvertoval ke křesťanství a obrácení své víry komentoval podobně jako předtím Šabtaj.

2.2 ÚLOHA CADIKA

I přesto, že falešná mesiášská hnutí 17. a 18. století přinesla smutek a zklamání, tak i nadále byla kdesi v myslích Židů zakořeněná představa o příchodu spasitele. Chasidismus byl založen na víře v dobro a spolu s ní v židovském společenství opět vyvstala myšlenka na Mesiáše. Nyní je prezentována v osobě tzv. cadika neboli „spravedlivého“, kterému už však není připisována božská charakteristika, jde naopak o někoho, kdo lidem cestu k Bohu a kontakt s ním zprostředkovává, jelikož Boha nelze spatřit, nemůže se tak zjevit ve své podobě. To vše se uskutečňuje na základě pravidel v Písmu, kdy cadik stejně jako v dávných dobách Mojžíš může Boha spatřit jen pouze prostřednictvím něčeho. Díky postavě cadika může tedy každý člověk lépe sloužit Bohu.²⁴

Osoba cadika je pro novodobé chasidské hnutí velice důležitá a tvoří jeho pravé jádro. Jedná se o nový vůdčí typ náboženské postavy. Je to osobnost nadána božskou silou, a tak každý její čin a výrok dokáže sakralizovat okolí. Nejde o typ tradičního rabína, který dokonale ovládá náboženské právo, jde o typ charismatický, který nemusí být tolik vzdělaný a znalý židovských nauk. Důležité je tu jeho charisma. Jedním z nejdůležitějších úkolů cadika je soustřeďovat kolem sebe lidské duše, a jak už bylo v předchozí kapitole o vlivu luriánské kabaly zmíněno, údajně lze zachraňovat jen duše pocházející ze stejné duchovní podstaty neboli „duševní rodiny“, z níž vychází i duše daného cadika. Proto jsou chasidé přitahováni k různým duchovním učitelům.

Právě chasidským mistr je tím, kdo vysvobozuje božské jiskry z uvěznění v temnotě a to nelze vykonávat v izolaci od našeho světa, neboť spravedlivý je prostřed-

²² SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 213.

²³ SCHOLEM, G. *Major Trends in Jewish Mysticism*. S. 287–324.

²⁴ PAVLÁT, L., aj. *Židé - dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. ISBN 80-86889-11-4. S. 28.

nikem mezi člověkem a Bohem. Jenom tak lze dosáhnout opětovného duchovního sjednocení a návratu do prvotní vesmírné jednoty. A zde můžeme spatřit zásadní rozdíl mezi chasidismem a mesiánskou herezí, zatímco v sabatianismu se samozvaný mesiáš noří do říše zla a hřeší, tak naproti tomu cadik sestupuje k prostému lidu pouze ze stupně, kterého dosáhl, aby mohl podat pomocnou ruku všem, kteří to potřebují a jen navenek s nimi sdílet jejich hříchy. Pomocí toho se jim totiž může plně přiblížit a prostřednictvím lásky a soucitu je přiblížit zpět k Bohu. „Neboť cesta spravedlivého spočívá v tom, že on sám se nachází dole. Avšak základ jeho bytí se nachází nahoře, ve vyšších světech...“²⁵ Každý jeho čin je tak považován za kontakt s Božským záměrem. U chasidů panovala víra v to, že se do cadiků vlilo prasevětlo Boží, které nyní prosvítá skrz jejich velké činy. Avšak i přes jedinečnost a velkou výjimečnost cadiků je vždy nutné zachování skromnosti a jisté pokory a to nejen u cadiků ale i ostatních členů hnutí.

Cadikův vliv se dá připodobnit k divadelní hře, protože jen tehdy pokud jsme hry zúčastněni jako diváci, je potom náš vjem z představení nepopíratelně větší a hlubší, než kdybychom znali pouze dějovou zápletku a charakteristiku postav. A proto je mistrova přítomnost nenahraditelná pouhou naukou.²⁶

2.2.1 Historie pojmu cadikim

Pojem cadik existoval již dávno v historii a byl naplněn jiným významem než byl ten, který byl příznačný pro novověký chasidismus. Podle Gershoma Scholema se jedná o označení jednoho ze tří typů ideálního morálního Žida²⁷ a to typu absolutně spravedlivého. Tento pojem vešel do židovské etiky z jazyku soudnictví. Jednalo se o muže, který byl soudem shledán jako „nevinný“. A v tomto podobném slova smyslu bylo toto označení přijato i do židovské etiky. V tehdejších jazykových zvyklostech a i v některých rabínských spisech bylo cadikim připisováno neobyčejně velké množství ctností. Významné postavy biblické literatury byly označovány skoro vždy jako cadikim. Avšak často se jednalo o pojem zaměněný s osobou chasida. V tradiční židovské etice, byl cadikem nazýván Žid, který se snažil žít podle přikázání Zákona. Nemá to být člověk slova, jak říká Talmud, ale člověk činu. Je to ideál obyčejného Žida a dosažením

²⁵ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 171., 175, 178-179.

²⁶ BUBER, M. *Gog a Magog: Chasidská kronika*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0604-2. S. 139.

tohoto ideálu i nadále ztělesňuje prostého Žida avšak v jeho nejvyšším naplnění. Jeden ze základních principů Tóry je formulován tak, že ten, kdo dokáže zkrotit své pudy a vášně, ten kdo je dokáže podřídit moci rozumné duše, může být nazýván cadikem. Byla to osoba, která následovala již známé příklady, ideál průměrného Žida, ne nijak jedinečného.

Cadik se stal i jakýmsi utopickým symbolem pro vykupitele, jeho činy totiž obsahují mesiášské prvky, ztělesňují harmonii a vyrovnaný řád, v němž se vše ocitá na správném místě v souladu Boží jednoty a jednoty světa. A stejně jako pojem chasid i označení cadik prodělalo v průběhu dějin větší či menší změny kvůli nepřesnému užívání tohoto slova.²⁸

V dřívějších dobách byl chasid vnímán jako vyšší duchovní ideál než cadik. Avšak v průběhu času se obsahový význam pojmu cadik dále vyvíjel, až nakonec v 18. století ve východoevropském chasidismu nabyl pojem cadik větší váhy a uznání než označení chasid.²⁹ Zatímco dříve byl za jedinečného považován chasid, v novodobém chápání je to právě postavení cadika, které je považováno za zcela jedinečné. Podle Scholema tkví proměna chasidismu v 18. století v postupné změně hnutí v hnutí organizované, které se shromáždilo okolo postavy, která svou charakteristikou do jisté míry vybočuje z daného rámce utvořeného především rabíny. Původní obsah pojmu prezentovaný ve výjimečné osobě chasida se změnil, nyní jde o osoby, které následují chasida, jenž byl v původním významu slova představitelem jedinečnosti ve svém postoji k dodržování Zákona i v cestě k Bohu. A cadik tak přebírá obsah pojmu chasid a je považován za toho, kdo nyní naplňuje obecný ideál Žida.³⁰

V lidové tradici židovství lze rozlišovat dvě kategorie cadikim a to tzv. cadiky *skryté* a *slavné*. V prvním případě nemusí být existence spravedlivého pro jeho okolí vždy zjevná, existují totiž i spravedliví, kteří působí tak, aby byli skryti a nepoznáni svým okolím.³¹ Z tohoto vychází známé mystické učení o šestařiceti skrytých spravedlivých, kteří se objevují v každé generaci a na jejichž zásluhách spočívá svět. Kořeny tzv. skry-

²⁷ Vedle dalších dvou ideálních typů, kterým je *chasid* (typ extrémně zbožný) a *talmid chacham* (tzv. typ učence). SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*.

²⁸ SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*. S. 15–17.

²⁹ SCHOLEM, G. *O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly*. Vyd. 1. Praha: Malvern, 2011. ISBN 978-80-86702-97-1. S. 70–71.

³⁰ SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*. S. 23.

tých cadikim sahají do velké hloubky a tito cadikim patří do vyššího řádu, neboť odolali pokušení a touze po slávě na rozdíl od druhé kategorie cadiků, kteří se druhým často dávají na odív a působí na očích veřejnosti. Zatímco skrytí cadikim mohou na veřejnosti budít dojem, že se silně odlišují od jejich skutečné skryté povahy, někdy si dokonce ani oni sami nemusí být vědomi své vyvolenosti a přirozeně konají dobré skutky. V postavě skrytých cadikim dosáhla představa chasida svého vrcholu a zaujímá v ústní tradici židovského lidu vždy čestné místo. Dle údajné věty rabiho Šimona ben Jochaje se na světě pokaždé najde třicet takových cadikim, jako byl Abraham a tito ochraňují svět tak jako kdysi Abraham. Podle jedné z legend je k šestatřiceti spravedlivým připisován i Mesiáš, který se dle tradice objeví tehdy, až bude jeho generace hodna spásy, avšak v případě, že bude rozpoznán dříve, tak zemře. „Nikdy nemůžeme vědět, kdo jsou tito nositelé nejvyšších hodnot. Jedním z nich – a to je to pravé poučení, k němuž tato myšlenka poukazuje – může být i tvůj soused.“³²

Ve východoevropském chasidismu pochází představa o tehdejší pojetí cadika a zároveň i vznik instituce cadika, která byla velmi důležitá pro zachování chasidského hnutí, od žáků Ba'al Šem Tova rabiho Dova Bera z Meziriče a rabiho Jakoba Josefa, nikoliv od samotného Bešta, jak by bylo předpokládáno. Chasidé nazývali svého mistra rebe a byl jimi vnímán jako jakýsi vyšší stupeň rabína. Chasidismus tak přijal v postavě cadika učení o proměně zla v dobro, v případě že spravedlivý sestoupí dolů ke zlu, aby skrze sebe mohl zlo propojit s Božskou silou, která zlo transformuje, a tím pozvedne blíže k Bohu všechny duše, které jsou s cadikem v kontaktu.³³

Jelikož se tento typ charismatického vůdce stal jedním ze svárů mezi chasidy a jejich odpůrci, kteří v něm viděli jistý cizorodý, dá se říci i křesťanský prvek, bude se práce tomuto tématu věnovat v jedné z dalších kapitol s názvem Opozice proti chasidismu.

2.3 POSTAVA BA'AL ŠEM TOVA

Jak již bylo několikrát v tomto textu zmíněno, byl to právě Jisrael ben Elizier, který se stal zakladatelskou osobností chasidského hnutí. Byl obyčejně nazýván přízviskem Ba'al Šem Tov neboli „Pán dobrého jména“, zkráceně akronymem Bešt. Tímto titulem,

³¹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 177.

³² SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*. S. 23–24.

³³ SCHOLEM, G. *O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly*. S. 99–104.

který byl známý již od středověku, byli nazýváni ti jedinci, kteří znali skutečné jméno osob a věcí, uměli rozeznat jejich tajemství a díky tomu mohli mít na tyto osoby a věci vliv. Takováto znalost znamenala taktéž i moc. Neboť tím, že jsou síly pojmenované, mohou být i ovládané.³⁴ Byli takto rovněž označováni Židé, zabývající se vyráběním ochranných amuletů nebo magických léčitelských prostředků silou svatého božího jména.³⁵ Toto označení bývá spojováno s mystikou písmem, která bývala běžná v kabalistických kruzích. Kombinace písmen byly považovány za stvořitelské síly, za tzv. „jména boží“, o Beštovi se proto tradovalo, že umí s takovými silami zacházet.³⁶

2.3.1 Ba'al Šemův život

Poznatky o Beštově životě a učení nepochází z jeho spisů, jelikož on sám až na několik drobných textů nic nenapsal. Na své bližní působil hlavně prostřednictvím mluveného slova a bezprostředním stykem s nimi. Beštovo učení, myšlenky a informace o jeho životě však zachytili jeho žáci, na které se tato práce v jedné z následujících kapitol taktéž zaměří.

Narodil se kolem roku 1700 ve vesnici Okopy, na hranici mezi Podolím a Valašskem, v době kdy v regionu zuřily kruté války. Jeho rodiče byli prostí již starší lidé, kteří zanedlouho po jeho narození zemřeli a Bešt tak v poměrně brzkém věku osiřel. Nejdříve se živil jako pomocník v chederu³⁷, pak například opatrováním dětí nebo jako strážný v synagoze.³⁸

Už v mladistvých letech často tíhnul k přírodě a samotě, velmi rád trávil čas meditacemi a rozjímáním v hlubokých lesích. Po nocích o samotě studoval tradiční i kabalistické texty, byl však velice skromný a zprvu se snažil utajit vlastní náboženské poslání v přesvědčení, že zatím nedozrál takto zodpovědnému úkolu. Na své okolí tak působil jako neučený prostáček a nevědomec.³⁹ Podle tradičního vyprávění odešel Bešt ve 20 letech i se svou druhou ženou Hanou do ústraní v karpatských horách, kde se připravoval na svou budoucí důležitou úlohu. Zde žil několik let, nejprve se živil kopáním a do-

³⁴ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. S. 207.

³⁵ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 181.

³⁶ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 220.

³⁷ Tradiční židovská základní škola. NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*.

³⁸ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3–6. Dostupné z: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/5768/vajikra/tazria.pdf>

býváním jílu a hlíny, které jeho žena následně prodávala, posléze pomáhal své ženě s vedením hostince.⁴⁰ Legendy popisují, jak se před ním v období jeho duševního růstu a dozrávání v karpatské přírodě spojovaly hory. „[...] a když přešel, opět se rozestupovaly, aby se zamyšlený Bešt nezřítíl při svých procházkách do propastí a strží.“⁴¹

Někdy kolem roku 1730 se usadil v městečku Tluste. I přesto že si byl vědom svého významného poslání, měl strach ze svého pochybení, zprvu tento úkol vnímal spíše jako břemeno. Údajně měl mít v šestatřiceti letech ve snech vidění, že už přišel čas, aby sestoupil z hor, přestal skrývat své mimořádné schopnosti a převzal roli vůdce lidí, který se bude pokoušet pečovat o jejich duše. Toto vidění mu prý téměř zlomilo srdce. Vypráví se, že jeho žal byl tak hluboký, že se postil po dobu tří dnů a tří nocí, jen aby byl tento pokyn zrušen.⁴² Podle chasidské tradice tak v sobě Bešt v polovině třicátých let, zřejmě v roce 1736, objevuje léčitelské a vůdcovské schopnosti, které již neskrývá. Naopak je začíná veřejně hlásat a projevovat.

Jeho věhlas se velice rychle šíří a okruh jeho obdivovatelů a následovníků se začíná nezadržitelně rozrůstat. Lidé obdivují jeho charisma i zprávy o zázracích, které má údajně vykonávat. Prvním ohniskem chasidismu se stalo městečko Mezibož, v němž se Bešt kolem roku 1740 usadil. Pod jeho vedení přešlo i několik skupin chasidů, které se utvořily již dříve a v různé míře přejala Beštovo učení.

Podle tradičního vyprávění však Beštovo učení vyvolávalo i záporné reakce. Toto období se považuje za zrod prvních náznaků mitnagdim neboli odpůrců chasidismu. Některé členy chasidských skupin prý zprvu Beštovo učení a zázračné léčitelství odpuzovalo, avšak při přímém kontaktu s ním byli natolik uchváteni a okouzleni jeho osobností a silným charismatem, že záhy změnili své postoje a stali se jeho následovníky, tak jako například Dov Ber z Meziriče nebo Jakob Josef z Polonoje.⁴³ Podle četných příběhů prý jen stačilo, aby na někom spočinul svým zrakem a dotyčný člověk k němu vzplátnul neskonalým obdivem, tak velkolepá a intenzivně nakažlivá byla síla jeho osobnosti.

³⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 183.

⁴⁰ *Šavua Tov* [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁴¹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 183.

⁴² WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. Praha: Sefer, 1996. Judaika. ISBN 80-85924-09-9. S. 27.

⁴³ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 183-184.

Dokázal měnit každého, kdo se k němu přiblížil. Lidé různého postavení se při kontaktu s ním rozechvívali, toto setkání pro ně bylo velkým životním zážitkem a zkušeností.⁴⁴

Ba'al Šem podnikal dlouhé cesty, aby mohl uzdravovat nemocné, vyháněl zlé duchy a demony, pomáhal bezdětným manželstvím nebo aby údajně přivolával déšť. A jeho pověst jakožto významného léčitele, mystika a tvůrce amuletů se velmi rychle šířila do okolí. V mnoha spisech a lidových příbězích zabývajících se jeho osobou, stejně tak jako ve spisech zaměřených proti němu, můžeme nalézt spojitost mezi jeho léčitelstvím a charismatickým vůdcovstvím. Podle pozdější chasidské tradice byl však význam jeho léčitelských schopností a magických praktik odmítán. Z legend o něm na nás však stále dýchá jeho nepopíratelné osobní fluidum, mimořádné charisma a taktéž i jeho extatické chování a osobnost.⁴⁵

Smrt Beštovy ženy byla zajisté jednou z nejtragičtějších událostí v jeho životě, jak sám údajně říkal, stal se od té doby jen polovičním člověkem, kterému chybí druhá část duše. Podle legendy dokázal předpovědět okamžik své smrti, která prý nastane, až se zastaví oboje hodiny v jeho domě. Ba'al Šem Tov zemřel roku 1760 a jeho poslední okamžiky byly podle chasidských vyprávění zbaveny smutku a zoufalství. Při odchodu na onen svět údajně pravil: „Nestarám se o sebe. Jsem si jist tím, že jakmile vyjdu z těchto dveří, vejdu ihned do dveří jiných.“ O chvíli později zemřel, v momentě, kdy se i druhé hodiny zastavily.⁴⁶

2.3.2 Beštovo učení

Bešt k sobě přitahoval masy obyčejných lidí hlavně tím, že se svou značně neformální naukou a apelem k náboženskému prožitku stál ve znatelném protikladu oproti tehdejšímu převládajícímu intelektualismu a výkladu judaismu, který byl v Talmudu prezentován. Veškeré znalosti a rozumové poznatky hrály v Beštově životě vedlejší roli, za což byl jeho protivníky a odpůrci často kritizován. V jeho učení je patrná znalost kabalistických a etických spisů, agady⁴⁷ a dalších.

⁴⁴ WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. S. 24.

⁴⁵ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁴⁶ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 184.

⁴⁷ Též nazývaná jako hagada, lze přeložit jako „vyprávění“, jedná se o tzv. nehalachické (vyprávěcí) pasáže obsažené v Talmudu a midraši, které postrádají právní charakter. NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*.

Nebývá popisován jako kazatel v synagoze, ale spíše jako obyčejný prostý muž s dýmku v ústech či v ruce, který je však neobyčejný svou osobností. On i jeho pokračovatelé a následovníci si byli vědomi důležitosti jejich poslání, spočívajícím především ve správném vedení svého lidu. Bešt učil, jak významnou roli hraje dobročinnost a solidárnost, on sám lidi velmi podporoval a mnohé jim dával. Pomáhal vykupovat i vězněné osoby, což byl poměrně velký problém jeho doby. Jeho nauka pobízela k tomu, aby chasidé v každém momentě svého života dokázali projevit zbožnou radost, obzvláště při modlitbě.⁴⁸

Ačkoliv jeho učení vycházelo do značné míry z kabalistických textů a mnohdy užíval i její terminologie, tak základní pilíř jeho nauky spočíval v důrazu, který byl kladen na osobní existenci a spásu duše člověka, ke které by se mělo dojít ještě před vykoupením světa. Neboť dle Beštových slov musí nejdříve pomocí modliteb nastat spása vlastní duše, abychom se mohli posléze modlit za celkové vykoupění nás všech. Jedná se o jakési nahrazení dřívějšího pojetí mesianismu, avšak nyní hraje ústřední roli sám jedinec. Ba'al Šem proto zakazuje veškeré magické úkony, které by měly v úmyslu přiblížit eschatologický věk. Jeho postoj je znám i z jistého dopisu, ve kterém popisuje svůj dialog s mesiášem, který se měl odehrát při jednom z jeho duchovních vidění. Bešt se měl údajně mesiáše ptát, kdy přijde zachránit lid. Mesiáš Beštovi odvětil, že se ukáže až v době, kdy bude Ba'al Šemovo učení známo a rozšířeno po celém světě a ostatní lidé stanou na stejné duchovní úrovni jako on. Z těchto slov je patrná Beštova hluboká víra v příchod mesiáše, značně se ale liší od nechvalně známých mesianistických hnutí 17. a 18. století.⁴⁹

Modlitba byla pro Bešta velmi důležitá, byl to pro něj jakýsi mystický prostředek, díky němuž se mohl přiblížit k Bohu. Sám šel ostatním příkladem jak svým způsobem modlení, tak i svým stylem života. Byl známý svým zanícením, díky němuž častokrát dosahoval až mystických zážitků. S opravdovou horoucností předříkával modlitby, jeho projev byl velmi exaltovaný a plný náboženského entusiasmu.

Bešt se při svých modlitbách nesoustředil na nejrůznější kabalistické pojmy, jak bylo do té doby zvykem, jeho koncentrace se upínala na slova samotné modlitby, tím celý

⁴⁸ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁴⁹ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

postup modlení značně zjednodušil, a tak ho i více zpřístupnil prostému lidu.⁵⁰ Ukázal tak přijatelnou podobu modlitby, která nevyžadovala žádné další speciální postupy a byla tak velmi vhodná pro lidi, kteří nebyli až tak do hloubky seznámeni s drobnými rozdíly, které se v chasidské nauce vyskytovaly. Stačilo tak znát jen obvyklé modlitby, které běžně třikrát denně odříkává každý Žid. Bešt prý často říkával, že se upřímná modlitba dokáže vyrovnat mystickému zaříkávání a její horlivost zrozená z čistého srdce a duše, dokáže překonat veškeré zmatené myšlenky.

Velký význam v Beštově učení má také studium Tóry, nejedná se však o obecně známou formu přejímání nauky z Tóry, při které je prezentován jakýsi tradiční ideál studia Tóry „kvůli ní samé“. Bešt přikládá jejímu studiu význam hlavně „kvůli písmenu“, říkal, že božské sféry se člověku mohou otevřít zejména při meditaci a rozjímání nad písmeny studovaného textu. Jednotlivá písmena Tóry k nám údajně sestupují z božských světů a v případě když člověk bere toto posvátné studium zodpovědně, tj. pomocí rozjímání, dokáže navracet vnější tvary písmen jejich prvotnímu božskému původu. Neboť i člověk sám se může spojit s vyššími formami a zažít mystická zjevení, jestliže dokáže v pokoře a úctě studovat písmena Tóry, a tak je spojit s jejími kořeny. Cílem tohoto studia Tóry je posvátné s pokorou vykonané přiblížení se člověka písmenům. „Dodají mu moudrosti a ozáří ho světlem a hloubkou věčného života a ten, kdo se snaží pochopit a bude spojen se svatými písmeny, může z nich i předpovědět budoucnost.“⁵¹

Ústřední bod Beštova učení tkví v pojmu *devekut*, volně překládaném jako „přilnutí“ či „přiblížení k Bohu“. Doslova výraz *devekut* znamená „utkvění“. V souvislosti s chasidismem se jedná o pochopení božských příčin ve smyslu luriánské kabaly, pojem *devekut* je v tomto významu chápán jako přijetí do boží sféry.⁵²

Bešt však tento výraz chápe více emocionálně, než jak je již dříve aplikován v kabale. Podle něj jde v případě víry o přilnutí duše k Bohu, proto prosazoval, aby bylo *devekut* přítomno i v běžných každodenních činech a lidských vztazích. Modlitba je jedním z hlavních způsobů, jak dosáhnout *devekut* a tím i spojení s božskými sférami a

⁵⁰ KAPLAN, A. *Meditace a kabala*. Praha: Volvox Globator, 1998. Alef. ISBN 80-7207-100-9. S. 265.

⁵¹ *Šavua Tov* [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3–6.

⁵² SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 223.

světy. Devekut se dá podobně jako při studiu Tóry docílit soustředěním na mystický význam písmen. Podle Bešta však přilnutí a úcta k Bohu nespočívaly jen v pouhém konání náboženských obřadů a úkonů, nýbrž právě v obvyklých každodenních událostech, v práci, ale zejména i v kontaktu s ostatními. Pro Ba'al Šema a jeho následovníky znamenalo devekut extázi a to zejména při modlitbě, která byla často doprovázená tancem, zpěvem, různými výkřiky a vzrušenými pohyby těla, neboť i fyzický akt či potěšení může vést dle Beštova názoru k duchovnímu blahu, tj. k devekut. Za předpokladu že je tento akt vykonáván se záměrem uctění Boha, pak ho lze považovat za náboženský skutek.

Někdy je ovšem modlitba usilující o devekut oslabována nechtěnými cizími myšlenkami, podle Bešta mají tyto myšlenky původ v nebeském zdroji a jejich příčinou jsou kosmické procesy, které jsou dávány do souvislosti s uvězněnými jiskrami, prezentovanými v učení luriánské kabaly. Tyto jiskry mají být pozvednuty a tím vykoupeny, neboť se ukrývají v nežádoucích doslova hříšných myšlenkách. Takto se ona cizí nechtěná myšlenka dostává do lidských srdcí a jedinec, který je schopen transformovat nežádoucí myšlenky, může pomoci zajatým jiskrám k návratu zpět k jejich božskému původu.⁵³

Odloučení od lidí a stranění se světským radostem, stejně tak jako pústy a askeze brání podle Beštových slov trvalému setrvání v devekut, jelikož vedou často ke smutku, únavě a sklíčenosti. Stále se proto snažil zdůrazňovat důležitost okamžiků radosti při uctívání Boha. Často tvrdil, že když člověk dokáže v myšlenkách setrvat u Boha i v situacích, kdy je nucen se zabývat hmotnými záležitostmi, bude požehnán.⁵⁴ Je zde patrná souvislost s pozvedáním svatých jisker, jejíž princip vychází z luriánské kabaly, u Ba'al Šema je však omezena na spásu každé jednotlivé duše.

Bešt prý často říkal: „Vše, co člověk vlastní, ukrývá jiskry, které náležejí kořenu jeho duše a chtějí, aby je dotyčný pozvedl k jejich pramenu.“ Proto nabádal k tomu, aby se lidé slitovali nad veškerými věcmi, které vlastní, a rovněž se tak slitovali nad posvátnými jiskrami. Dle Ba'al Šema tyto jiskry přebývají i v pokrmu, a tak může být jídlo oproti pústu považováno za ještě více svaté.⁵⁵

⁵³ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁵⁴ Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁵⁵ BUBER, M. *Úvahy o chasidismu*. Praha: Vyšehrad, 2015. Krystal. ISBN 978-80-7429-480-8. S. 62.

Jak již bylo dříve v práci zmíněno, Beštovo pojetí cadika bylo v jistých ohledech odlišné od představ jeho následovníků rabiho Dova Bera z Meziriče a rabiho Jakoba Josefa z Polonje, kteří základní Beštovy myšlenky dále rozvíjeli a položili tak prvotní organizační základy chasidského hnutí. V Ba'al Šemově pojetí cadika není obsažen žádný z pozdějších rysů tzv. „praktického cadikismu“, jeho pojetí mělo za cíl pouze formulovat duchovní vztah, není zde přítomna zmínka o tom, že by cadika měli povzbuzovat a podporovat jeho žáci a následovníci.

Beštovo pojetí cadika je postaveno na dvou podmínkách. První z nich požaduje uznání existence výjimečných a neobyčejných osobností, jejichž duchovní kvality převyšují kvality ostatních lidí a kteří tak dosahují vyšší úrovně svého devekut. Druhá podmínka staví na předpokladu vnímání židovského společenství jako celku, který prosazuje vzájemnou odpovědnost národa, kdy „každý Žid je údem Šechiny.“⁵⁶ Aby bylo dodrženo cadikovo poslání, měl za úkol udržovat zároveň devekut i propojení s materiálním světem pomocí svého okolí, ale i s těmi, již jsou označováni za hříšné. Úloha cadika této doby spočívala v učení lidí, tak aby uměli prostřednictvím devekut sloužit lépe Bohu. Tímto způsobem dokázal cadik hříšníky dovést k pokání.⁵⁷ Podle Bešta by se měl cadikem stát každý Žid, jelikož dle něho je součástí Šechiny každý z Židů.

Cadik měl však vedle svého základního úkolu, spočívajícím v záchraně živých lidských duší, ještě jednu neméně důležitou úlohu a tou údajně byla jeho schopnost zachraňování duší zemřelých. Cadik měl prý podle tradice duše zemřelých hříšníků pozvedávat a obnovovat.

2.3.3 Bešt a legendy

Výše uvedené názory připadaly odpůrcům chasidismu velice podobné nedávno proběhlým šabatiánským hnutím, a tak byl Bešt i jeho žáci častokrát kritizováni. Ústním předáním o něm proto vznikaly více či méně pravdivé legendy a příběhy. Jedním z těchto příběhů bylo například vyprávění o tom, jak Bešt údajně vykonával podivné úkony, aby

⁵⁶ Hebrejský pojem vyjadřující v židovství Boží přítomnost či Boží "přebývání" ve světě, mezi lidmi. Mendecki N. Šechina v židovské literatuře; Kristus a Šechina. *Revue Theofil* [online]. 2010, [vid. 10. 11. 2016]. ISSN 1803-7704. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1416>

⁵⁷ *Šavua Tov* [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

prostřednictvím nich mohl duše zemřelých hříšníků obnovit. Podle vyprávění se měl Ba'al Šem pokusit obnovit i duši Šabtaje Cvi, který prý měl dle Ba'al Šemových slov jiskru svatosti, ale byla bohužel uchváčena Samaelem. Tímto krokem však ještě více podpořil kritiku své osoby a různé domněnky ohledně jeho sklonů k šabatiánské herezi. Tyto dohady nejsou ovšem podloženy žádnými důkazy, naopak prý kritizoval jistou knihu, jejímž autorem měl být příslušník šabatiánské sekty. Nakonec prý však nutkání zachránit jeho duši neuposlechl, neboť pochopil, že pokud může toto platit pro Šabtaje Cvi, platilo by to též pro Ježíše z Nazareta.⁵⁸ Podle jiné interpretace tohoto příběhu měl prý Bešt mesiášské pokušení, které údajně překonal. Šabtaj Cvi se mu měl zjevit ve snu a prosit ho o spasení. Aby to mohl Bešt vykonat, musel spojit svou duši s jeho. Avšak Šabtaj ho prý při aktu vykoupení pokoušel, proto byl Ba'al Šem nucen proces zastavit a duši Šabtaje Cvi nechat upadnout zpět do pekelných hlubin. V tomto odmítnutí nápadně se jevíciho mesiášského prvku, můžeme spatřit jednu z podstat chasidismu.⁵⁹ Dle dalších tvrzení je Beštovi připisován tento výjimečný výrok: „Malý cadik miluje malé hříšníky, velký cadik miluje velké hříšníky.“ Z tohoto důvodu se nelze podivovat nad tím, že se podle legendy snažil pomoci hříšným a zavrženým duším Šabtaje Cvi či Jakoba Franka. Velký Ba'al Šem totiž nikdy nikoho nesoudil, jeho cílem bylo pomoci všem bez ohledu na jejich více či méně záslužné činy.⁶⁰

Jelikož po sobě Ba'al Šem Tov nezanechal žádný spis, s výjimkou krátkých textů či dopisů, známe jeho myšlenky hlavně díky jeho žákům a následovníkům, kteří jeho učení písemně zaznamenali a také jej pomocí ústní tradice, která byla předávána z generace na generaci, šířili a reprodukovali dál. Údajně se Bešt stavěl odmítavě i proti tomu, aby jeho myšlenky zapisovali druzí. Dochovala se například zpráva o tom, že měl kdosi zaznamenat Beštovo učení, on však všechny jeho zápisy rezolutně odmítl, s odůvodněním, že se v těchto záznamech nevyskytuje nic z toho, co řekl.⁶¹ Toto vše ovšem nahrává tomu, aby mohla o Ba'al Šemově pozoruhodné osobnosti vzniknout spousta legend a příběhů, které i do dnešních let hrají u chasidské populace významnou roli.

Jedním z cenných zdrojů, který dokumentuje Ba'al Šemův život a učení je spis *Šivchej ha-Bešt* neboli Chvalozpěvy na Bešta. Příběhy zde shromážděné jsou považova-

⁵⁸ *Šavua Tov* [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁵⁹ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 221.

⁶⁰ WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. S. 24-25.

⁶¹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 182.

né za hlavní pramen jeho životopisu. Jedná se o různé vzpomínky a tradice, jež zachytili jeho žáci a jejich následovníci.

Tato sbírka legend byla několikrát opisována, a tím vzniklo i spoustu nepřesností a nejasností. Později byla sbírka upravena a nesrovnalosti odstraněny.⁶² Přestože se věda staví k tomuto spisu velmi skepticky, nelze pochybovat o jistých historických skutečnostech, které jsou však zahaleny ve zbožném zanícení jeho stoupců, kteří o Ba'al Šemovi vytvářeli stále další a další příběhy. A i když tyto příběhy nemusí být vždy v souladu s pozemskou realitou, tak kráčejí ruku v ruce s duchem chasidismu, který považuje za velice záslužné, aby se hovořilo o skutečích, které činili spravedliví.⁶³

Asi nejvíce legend vzniklo na základě jeho údajných zázračných schopností, jež se staly neodmyslitelnou součástí chasidských vyprávění a zvyšovaly jak úctu a obdiv k němu, tak zároveň i odpor na straně jeho kritiků. Podle mnoha příběhů měl uzdravovat nemocné, pomáhat párům, jimž se nedařilo počít potomka, vyháněl démony, uměl prý dokonce přivolávat déšť a rozechvívat vodu v nádobách, říká se, že v hlubokých meditacích upadal do mystického transu a třesu, který dokázal přenášet i na ostatní. V pověstech se o něm můžeme často dočíst jako o divotvorci. Ba'al Šem však své moci nevyužíval pouze k okamžitým či světským účelům, jelikož uměl pojmenovat síly a tím je ovládat, dokázal přiblížit jméno ke Jménu, spojit osoby a věci s Bohem, byl Pánem jeho jména.⁶⁴

Několik sbírek legend o Ba'al Šemovi se objevilo v 19. století, mnohé z nich však obsahovaly jen málokdy pravdivá vyprávění, další reprodukovaly příběhy z Šivej ha-Bešt. Západnímu čtenáři však tyto legendy nejvíce přiblížili autoři, jakými byli například Martin Buber, Elie Wiesel či český židovský autor Jiří Langer. Tato krátká vyprávění, obsažená v jejich knihách, jsou velice poutavá a čtivá, často bývají typově přirovnávána k příběhům zenového charakteru. Společným bodem všech příběhů je postava chasidského mistra i to, že by závěr každé legendy měl čtenáře vést k ponaučení či k objasnění určitých vzorců chování, které možná nejsou na první pohled zřejmé. Mnohdy jsou v těchto vyprávěních popisovány zázraky, objevují se zde biblické postavy či jejich inkarnace. Uznávaný filozof a autor mnoha významných knih Gershom Scholem však

⁶² Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016]. S. 3 –6.

⁶³ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 182.

⁶⁴ WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. S. 207.

takovouto interpretaci chasidismu, která není podložena fakty, odmítal a často proto kritizoval přístup Martina Bubera.

Podle nesčetných příběhů nabádal Bešt své okolí často k lásce k bližnímu a k tomu, aby byl smutek překonáván radostí, nikoli dalšími záplavami smutku, jak se mnohdy domnívají asketicky žijící lidé. „Člověk, jenž si hledí jen sebe, může poznat nanejvýše melancholii. Pokud však otevře oči a spatří ostatní tvory, zakusí radost.“⁶⁵ Na otázku jednoho ze svých žáků, co je láska, Bešt odpověděl: „I toho nejnepatrnějšího z nepatrných, jaký ti jen může přijít na mysl, miluji více, než ty svého jediného syna.“⁶⁶

Podle Ba'al Šema prý žádné setkání s určitou osobou či věcí, které se během našeho uskuteční, neztrácí mystický nádech. Vše, s čím jsme za celý náš život v kontaktu, skrývá určitou tajuplnou duševní substanci a záleží jen na nás, jestli získá svou skutečnou dokonalou formu. V případě, kdy přehlízíme tuto jemnou duševní esenci, která nám byla za nějakým účelem poslána do cesty a zaměřujeme se jen na dočasný záměr či benefit, potom promarníme náš čas na opravdové naplněné bytí.⁶⁷

Jak je patrné, více než Beštovo učení byla pro příslušníky chasidismu inspirací jeho velkolepá osobnost, která byla i vlivem legend do značné míry zidealizovaná. Prostřednictvím ústní tradice předávané jeho žáky a obdivovateli i pomocí příběhů o jeho mimořádných skutcích a životě se stal prvním učitelem chasidismu i jeho světcem. Jeho geniální osobnost k nám díky rozličným vyprávěním promlouvá dodnes a je tak stále živá a přítomná. Pro chasidy byla jeho zářící osoba jakýmsi majákem a přístavem naděje, které v rozbouřených vlnách tehdejší těžké doby nutně potřebovali k životu i k přežití.

2.4 VÝVOJ A ŠTĚPENÍ CHASIDISMU

Po Beštově smrti započal pozvolný rozmach chasidského hnutí, o který se zasloužili zejména jeho žáci. Stovky jeho obdivovatelů rozšířili nauku chasidismu do mnoha oblastí dnešního Polska, Ukrajiny, Běloruska, Litvy, Rumunska, Maďarska i dále. Někteří z vůdců hnutí založili vlastní chasidské školy, jež byly řízeny rodinnými dynastiemi a byly nazývané dle měst, k nimž se vztahuje historie té které dynastie. Vystala též otáz-

⁶⁵ WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. S. 29.

⁶⁶ BUBER, M. *Chasidská vyprávění*. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7017-072-7. S. 113.

⁶⁷ BUBER, M. *Cesta člověka podle chasidského učení*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85885-08-5. S. 72-73.

ka, jak se bude chasidismus vyvíjet dál. Jelikož v této době ještě nebylo Ba'al Šemovo učení zaznamenáno písemně, bylo třeba dát tomuto rozvíjejícímu se hnutí jasnější a pevnější kontury.

Těchto zodpovědných úkolů se zhostili především dva jeho nejvýznačnější učenci, kterými byli rabi Dov Ber z Meziriče a rabi Jakob Josef z Polonje, o bude v následujícím textu zmínka. Oba se stali stoupenci chasidismu až v dospělosti, neboť se zprvu od Beštovy nauky a myšlenek distancovali. Avšak po střetu s Ba'al Šemem byli jeho okázalou osobností natolik očarováni, že se stali jedněmi z jeho nejvěrnějších přívrženců. Byli to právě oni, kteří dokázali upevnit a systematizovat učení svého mistra a vytrvale ho židovskými obcemi šířit dál.⁶⁸ Pokusili se tak chasidismus teoreticky vybavit a připravit proti nejrůznějším útokům z řad nekompromisní rabínské ortodoxie.

2.4.1 Beštovi žáci a následovníci

Jedním z nejvýznamnějších Beštových žáků byl, jako již bylo uvedeno, rabi Jakob Josef z Polonje. Tento původně asketa, který byl zapřísáhlým talmudistou a učencem luriánské kabaly, napsal spis, který je považován za základní text chasidismu. Tento spis, jenž se nazývá Toldot Ja'akov Josef je jedním z nejdůležitějších pramenů Ba'al Šemova učení. Byly v něm nastíněny základní myšlenkové principy chasidismu.⁶⁹

Za dalšího z neméně známých a vlivných Beštových učenců je pokládán rabi Dov Ber z Meziriče, zvaný též Velký Magid.⁷⁰ Jako první položil základy chasidismu jakožto specifického mysticko-ortodoxního směru. Tak jako rabi Jakob Josef byl i on původně učencem luriánské kabaly a Beštovým odpůrcem, avšak později se stal jeho nejvěrnějším žákem. Ba'al Šema vyhledal, když potřeboval léčitelskou pomoc a tento zážitek na něj velice silně zapůsobil. Bešt si Dova Bera velmi oblíbil a určil ho za svého nástupce, to však těžce nesl rabi Jakob Josef, neboť o nástupnictví taktéž usiloval. Magid do své nauky zapojil i četné myšlenky přejaté z luriánské kabaly, neboť kromě toho že byl vý-

⁶⁸ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 184.

⁶⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 185.

⁷⁰ Jedná se pojem používaný judaismu, který slouží k označení lidového vypravěče či kazatele. Tento pojem hrál roli také v chasidismu, kde byli tímto titulem pojmenováni mj. významní chasidští učenci. NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*.

znamným učitelem, kazatelem a organizátorem, byl taktéž hlubokým myslitelem a váženým mystikem.⁷¹

Novým centrem chasidského hnutí se stal Mezirič, kde se Dov Ber snažil chasidskému hnutí vybudovat pevnější základy. Podle vyprávění měl několik stovek následovníků, kteří chasidskou nauku rozšiřovali stále dál. Dov Berovi žáci poté zakládali dynastie chasidských vůdců, kteří byli jejich přívrženci nazýváni cadikim neboli spravedlivými. Jak již bylo výše v textu popsáno, pojetí cadika bylo v nauce Bešta odlišné od jeho pozdější interpretace. Zatímco v Ba'al Šemově pojetí šlo v případě cadika o „ideál normy“, tak rabi Dov Ber cadika považoval za jednu nejvýjimečnějších osobností chasidského hnutí. Stále se sice jednalo o prostředníka mezi Bohem a člověkem, avšak byla zdůrazněna jeho důležitost v tom smyslu, že blaho obce je na něm přímo závislé.

Ze třetí generace cadiků se mezi významné Magidovi žáky řadí například i rabi Šneur Zalman z Liady, jenž je zakladatelem Lubavičské dynastie a chasidského hnutí Chabad. Rabi Šneur Zalman je v dnešní době považován za jednoho z nejdůležitějších chasidských autorů, jelikož jím založený směr je v dnešní době jedním z nejrozšířenějších chasidských hnutí. Za nejvýznačnější Zalmanův text je považován rozsáhlý spis Tanja, v kterém jsou mnohé pasáže určeny úvahám a rozjímáním o typu člověka, který je označován jako bejnoni neboli „střední“ a k němuž patří všichni, kteří nejsou hříšní a nedopouští se zlé vůle, ovšem „zlý pud“ v nich ještě stále přetrvává a nebyl dosud přeměněn v „pud dobrý“. Typ bejnoni je tedy kdesi uprostřed mezi člověkem absolutně spravedlivým a mezi člověkem hříšným, přestože on sám se již hříchu nedopouští.⁷² V průběhu této třetí generace se postava cadika ustálila, do podoby, kterou známe dnes.

Rovněž rabi Nachman z Braclavi, jež byl Beštovým pravnukem a zakladatelem braclavské dynastie chasidů, si zaslouží být na tomto místě zmíněn, jelikož byl taktéž jedním z významných cadiků, který, dá se říci, do jisté míry vybočoval z řad ostatních chasidských vůdců. Byly to právě jeho příběhy ve formě pohádek či pověstí, které ho

⁷¹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 185.

⁷² SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 186.

činily odlišným. Tyto příběhy obsahují jistý skrytý až kabalistický význam.⁷³ Dodnes tak stoupenci tohoto hnutí opatřují tato vyprávění rozsáhlými komentáři.

Rebe se v chasidském společenství stával velice váženou osobností, které se postupně dostávala větší moc i vliv než místním rabínům. Spory a rozepře, jež začaly vznikat zejména kvůli rivalitě a nepotismu uvnitř chasidských společenství, tak na sebe nenechaly dlouho čekat.⁷⁴ Jednalo se jak o boj o moc, tak i o nejrůznější ideologické rozpory patrné zejména v nevraživosti mezi braclavskou a lubavičskou dynastií, kdy hnutí Chabad kladlo důraz především na intelekt a studium Tóry, kdežto hnutí Beštova pravnuka rabiho Nachmana z Braclavi prosazovalo spíše náboženské zanícení a entusiasmus. Tyto projevy vzájemné nevraživosti můžeme mezi oběma dynastiemi vidět dodnes. Většina těchto hádek a nedorozumění měla rovněž svou příčinu v rostoucích kulturních odlišnostech, které vznikly ke konci 18. století vlivem rozpadu spolenectví mezi Polskem a Litvou.

2.4.2 Chasidské dynastie dnes

Chasidismus se tak na základě těchto událostí nedá pokládat za nijak jednotné hnutí, nejedná se však ani tak o jeho štěpení a přímé dělení, jako spíše o rozličné rozvrstvení jednotlivých názorových variant podle do různé míry se od sebe lišících nauk jednotlivých chasidských mistrů a vůdců.⁷⁵

Mnoho dynastií zaniklo během holokaustu, avšak některé přežili dodnes a to především v USA a Izraeli. Mezi válkami se jejich centrum přesunulo do Litvy a Polska. Po těžkých časech druhé světové války se tak začal chasidismus postupně opět obnovovat, svou obrodu zažil zejména díky hnutí Chabad, které se uchytilo především v Americe, kde žili jeho příslušníci v emigraci.

Chasidská populace se dělí na několik desítek dvorů či komunit, které mohou mít stoupence i v řádech sta až tisíců rodin, v dnešní době tedy existuje těchto chasidských komunit opravdu značné množství a jsou mezi sebou často vzájemně propojeny. Z nejznámějších a nejpočetnějších jmenujme například dynastii Lubavič, známější jako hnutí Chabad a dynastii Satmar, která se na rozdíl od hnutí Chabad staví odmítavě vůči

⁷³ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 191.

⁷⁴ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 221.

sionismu. Otázka sionismu je v současnosti jednou z hlavních příčin svárů mezi chasidy.

Z dalších současných chasidských dynastií stojí za zmínku například dynastie Bobover, původně pocházející z města Bobowa či jeruzalémské dynastie Belz a Ger, jež mají rovněž kořeny v Evropě a to konkrétně na Ukrajině a v Polsku.

⁷⁵ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 172.

3. FILOZOFIE CHASIDISMU

Jak již bylo v úvodu práce zmíněno, porozumění tomuto hnutí je závislé na pochopení ortodoxie judaismu. Stěžejní myšlenky jsou společné, avšak vnitřně velice komplikované a složité, neboť chasidské hnutí je rozděleno na několik skupin a jednotlivý chasidští světci tak zdůrazňují jak různý způsob cesty k Bohu, tak kladou i odlišný důraz na tu či onu morální stránku života. Do jejich učení je tedy vtisknuta i jistá část jejich osobnosti. Hledání vlastního chasidského mistra je proto poměrně složité.⁷⁶

Vzhledem k vnitřní složitosti tohoto hnutí se tato práce pokusí nastínit jeho hlavní myšlenky, které by měly být společné všem chasidským skupinám. Filozofie chasidského hnutí se opírá zejména o pojetí modlitby a zdůraznění radostného prožitku. Tyto myšlenky se však pokaždé nesetkaly se vřelým přijetím, a proto se konec této kapitoly zaměří rovněž i na odpůrce chasidského hnutí.

3.1 HLAVNÍ MYŠLENKY HNUTÍ

3.1.1 Idea cadika a vliv mesianismu

Mezi základní rys chasidského hnutí se řadí zejména idea cadika, která usiluje o uznání existence chasidských vůdců, neboť tyto charismatické osobnosti mají výjimečný vztah k Bohu a jedná se tak o jakési prostředníky mezi Bohem a člověkem. Jak již bylo v kapitole o úloze cadika zmíněno, je zde patrný i jistý prvek mesianismu, avšak cadikovi již není připisována božská charakteristika, ústředí roli hraje jedinec sám, v tomto pojetí jde o někoho, kdo lidem cestu k Bohu a kontakt s ním pouze zprostředkovává. S představou mesianismu koreluje i význam úlohy každého chasida, která souvisí s naukou luriánské kabaly, kdy pomocí dobrých skutků a modliteb dochází k vysvobození božských jisker a to vede k jejich opětovnému spojení. Podle chasidského učení totiž každý dobrý skutek a modlitba uspíší příchod mesiáše. Cadik je tak vnímán jako mimořádná osobnost, která svými čistými skutky i intenzitou své modlitby pomáhá v příchodu mesiáše. Dokáže sjednotit vykoupení jednotlivce s univerzální spásou všech. Svým jednáním představuje jakýsi vzor pro všechny ostatní. V jeho chování spatřují chasidé mesiáše, cadik tak přejímá jeho roli v tomto pozemském světě.⁷⁷

⁷⁶ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 172.

⁷⁷ WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. S. 95.

Význam cadika je zřejmý také v tom, že i po svém skonání se bude i nadále snažit o urychlení mesiášova příchodu, přebírá na sebe tedy veškerou zodpovědnost, za to, že se tomu tak ještě nestalo.⁷⁸ Je však třeba podotknout, že i přesto, že cadik přejímá velice důležitou úlohu, nemůže nahradit osobní poslání chasida. Jedná se pouze o vzájemnou podporu a správné nasměrování v cestě k Bohu.

3.1.2 Důležitost radostného prožitku

Za další charakteristický a velmi významný znak chasidské filozofie je považována radost, která je elementárním stavem Boha a měla by tak být i primárním stavem každého chasida. V tomto chápání je tedy zásadní rozdíl mezi chasidismem a luriánskou kabalou. Neznamená to však, že by byly v chasidismu záměrně ignorovány určité tragické prvky, jež jsou zahaleny v luriánské kabale, v chasidském vnímání jsou pouze přetransformovány do radostného vyznění.⁷⁹

Radostný prožitek má svůj původ rovněž i v přesvědčení chasidů, kteří věří v to, že konečné vykoupení pro ně bude příchodem mesiáše přece jen uskutečněno, proto mohou setrvávat v klidu a nemusí se trápit smutkem, neboť při konečném soudu uspějí.⁸⁰

Jak již bylo řečeno dříve, chasidská nauka je založena na umocnění radosti a povinnost každého chasida tkví v překonávání smutku a v radostném následování Boží vůle. Podle rabiho Nachmana z Braclavi má být člověk smutný nanejvýš hodinu denně. S radostným prožitkem přímo souvisí i význam modlitby, která hraje v celém chasidském společenství důležitou roli a již se bude tato práce v následující podkapitole věnovat.

3.1.3 Význam modlitby

Za modlitbu je v židovském společenství považována komunikace s Bohem, kterou uskutečňuje buď sám jednotlivec nebo skupina pomocí různých žádostí, proseb či přiznání se ke svým hříchům nebo různými formami rozjímání a meditací. Základní pravidla modliteb jsou v jednotlivých příkázáních Tóry pevně dána. Spočívají v přirozeném koloběhu dne a noci, ve střídání obyčejných dnů se svátky a šabaty. Různé liturgické

⁷⁸ LANGER, J. *Devět bran: Chasidů tajemství*. Vyd. 3. Praha: Odeon, 1990. Světová četba. ISBN 80-207-0257-1. S. 269.

⁷⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 194-196.

obyčeje a modlitební rity se vlivem vývoje v odlišných a specifických prostředích měnily a v různých skupinách tak byly prováděny o něco rozdílněji, avšak základní nosná konstrukce bohoslužeb byla ponechána nezměněna. Každému z Židů byla uložena povinnost tří modliteb, které bylo nutno během dne vykonat. Ráno se jednalo o šachrit, odpoledne o minchu a večer o maariv. Svůj význam mají i tzv. požehnání berachot, jež jsou součástí všedních denních úkonů.⁸¹

V Beštově podání modlitby, byla její podoba podstatně zjednodušena a byla tak díky její přijatelnosti vhodná k tomu, aby ji nyní mohl uskutečňovat prakticky každý. Stačilo jen znát běžné modlitby pronášené třikrát za den. V jeho pojetí nebyla již třeba soustředěnost na nejrůznější kablstické pojmy, jako spíše zaměření své koncentrace na slova samotné modlitby. Jednotlivá slova modlitby, poněvadž jsou složena z písmen, chápali chasidé jako určité částice hořejšího světa sefir.⁸² Záleží ovšem i na tom, jak moc si je člověk tohoto smyslu modlitby vědom. Správně praktikovaná modlitba byla proto považována za vyšší a význačnější akt než klasická talmudská učenost.⁸³

Při modlitbě je tedy nutná absolutní soustředěnost na její slova, tato soustředěnost se umocňuje zejména při jejím stálém opakování. V momentě, kdy se modlící člověk nedokáže zcela koncentrovat, ztrácí modlitba na významu a stává se zbytečnou. Cizí myšlenky a představy jsou v tuto chvíli interpretovány jako svody zla a ďábla, jenž se pokouší člověku zmařit nalezení cesty k Bohu.⁸⁴

Za cíl modlení je považováno jeho vítězství nad tělesností, kterou se stoupenci chasidismu snaží překonat a jež tkví v povznesení se nad přírodu a čas. Jedná se o tzv. jichud neboli o „navození dokonalé jednoty s Bohem“. Podle chasidské tradice lze modlitbu přirovnat k Jákobově nebeskému žebříku (Gn 28,12), jelikož při procesu modlitby dochází ke sjednocení písmen s Duchem božím.⁸⁵ Modlitba tímto způsobem prochází

⁸⁰ LANGER, J. *Devět bran: Chasidů tajemství*. S. 161.

⁸¹ PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. Judaika. ISBN 80-85924-33-1. S. 166.

⁸² Hebrejské slovo, pl. sefirot; podle učení kabaly se jedná o označení desíti božích sil stvoření a udržování světa. SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*.

⁸³ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 222.

⁸⁴ LANGER, J. *Devět bran: Chasidů tajemství*. S. 156.

⁸⁵ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 222.

skrz hranice přírody a dotýká se světa duchovního, neboť při překonání tělesnosti je duch povznesen do hořejšího světa.⁸⁶

S tímto souvisí i výraz *devekut*, který byl již zmíněn v kapitole o Beštově učení. Tento pojem k chasidské modlitbě neodmyslitelně patří a spočívá ve stálém kontaktu s Bohem, v jeho přiblížení se k Bohu. I přesto že člověk přebývá v hmotném pozemském světě, tak je potřeba být svou duší neustále v kontaktu s Bohem a udržovat toto spojení v každém momentě svého života. Povinností chasida je naplňovat nižší jevy vyšším smyslem a tím sakralizovat sebe sama, aby mohlo být posléze anulováno nižší pozemské „já“.⁸⁷ Jak už bylo v této práci zmíněno dříve, v chasidském pojetí je označení *devekut* vnímáno jako pochopení božských příčin a souvislostí ve smyslu luriánské kabaly a je považováno za přijetí do boží oblasti.

Součástí těchto modliteb byla především *kavana* neboli „vnitřní intence“ a *hitlahavut* překládané jako „nadšení“, které má výhradně emocionální charakter. Intence určovala smysl lidskému chování a pomocí nadšení byla modlitba vykonávána. Z tohoto důvodu měla modlitba vést až ke stavu naprostého vytržení, pro něž byly typické prudké pohyby těla, tanec, zpěv a až extatické výkřiky.⁸⁸ Především v počátcích hnutí nabývala modlitba mnohdy extrémního charakteru, kdy někteří chasidé dokonce metali radostné kozelce či projevovali jiné vlastnosti zbožného zanícení.⁸⁹ Cesta k Bohu je tedy otevřena jen prostřednictvím vřelé radostné modlitby. Jak je patné, původ tohoto chování lze najít již v Ba'al Šemově teorii modlení.⁹⁰

Rabi Aryeh Kaplan však upozorňuje na to, že se lze modlit i bez toho, aby se člověk jakkoliv pohnul. Jestliže je opravdu plně oddán Bohu, může být dostatečnou službou jen intenzita lásky vycházející upřímně z nitra jeho vlastní duše. Takovýmto způsobem modlení lze prý člověka přivést ještě blíže k Bohu, než když se modlitba zakládá pouze na jejích vnějších projevech a při níž se *kavana* soustřeďuje jen na tělesné pohyby. Je tedy v podstatě jedno, zda modlitbu doprovází či nedoprovází vnější projevy, důraz je vždy kladen zejména na intenzitu vnitřního prožívání než na způsoby jeho dosažení.⁹¹

⁸⁶ POPPER, D. *Chasidim*. S. 52.

⁸⁷ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 196.

⁸⁸ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 223.

⁸⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 175.

⁹⁰ POPPER, D. *Chasidim*. S. 51.

⁹¹ KAPLAN, A. *Meditace a kabala*. S. 269.

Pomocí správné kavany dokáže člověk dosáhnout dokonce i boží slávy. K tomu lze řadit i vyprávění příběhů ze života významných chasidských světců, neboť se tak může znovu zpřítomnit jejich život a správné jednání, a proto si chasidé rádi povídali o velkolepých skutcích svých učitelů, které se tak zase stávaly realitou. Příběh se má prý vyprávět tak, aby se on sám stal vykoupením.⁹²

3.1.4 Myšlenka cimcum a náboženský pantheismus

Myšlenka cimcum je pokládána za jednu ze stěžejních myšlenek chasidismu. Názory na její výklad se však různí podle toho, zda je chápána doslovně nebo jen symbolicky. Proto se mezi mnoha kabalisty stala častokrát terčem nedorozumění.⁹³

Slovo cimcum je pojem, který vychází z kabaly, doslovné přeložení tohoto hebrejského označení zní stažení, smrštění či kontrakce. Tímto pojmem je objasňován princip stvoření světa. Tento princip nám vysvětluje, že Enj Sof⁹⁴ neboli Bůh ve své nekonečnosti se stáhl do sebe, aby tak uvolnil místo pro zrod a setrvání stvořeného světa. Bůh redukuje svou plnost a velikost úmyslně, aby dal prostor vzniku stvoření, jež není tak dokonalé jako On a v němž je člověku nabídnuta možnost výběru mezi zlým a dobrým. Kabalisté tak většinou tento pojem chápou jako určité zakrytí či zahalování světla a slávy Boží.⁹⁵ Toto označení se ovšem v židovství aplikuje i na opačný průběh, při kterém může Bůh ve smrštěném prostoru stvořeného světa přebývat ve svém absolutním smyslu a plnosti.

V Sadkově pojetí je myšlenka cimcum v hnutí Chabad vnímána jako určitá depanteizace a degnostizace, při nichž se výklad principu cimcum straní případné pantheistické interpretaci luriánské kabaly. Zároveň je však tímto pojetím uchována absolutní Boží neproměnnost, jež sama o sobě není vystaven evoluci, stažení se tak podle tohoto vysvětlení netýká plnosti Boha samotného, jakož spíše jeho prvotní prakosmické mani-

⁹² SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 223.

⁹³ *Šavua Tov* [online]. 2009, č. 120/5769 [vid. 19. 11. 2016]. S. 4–7. Dostupné z: <http://olam.cz/aktuality/sidry/5769/semot/mispatim.pdf>

⁹⁴ Tento pojem bývá překládán jako „Nekonečný“ či jako „Nicota bez konce“. Tímto termínem je v kabale často vyjadřován Bůh v jeho absolutním smyslu. *Šavua Tov* [online]. 2009, č. 116/5769 [vid. 19. 11. 2016]. S. 4–7. Dostupné z: <http://olam.cz/aktuality/sidry/5769/semot/vaera.pdf>

⁹⁵ SOLOVEITCHIK, J. *Halachický člověk*. Praha: Academia, 2012. Judaica. ISBN 978-80-200-1994-3. S. 110-111.

festace, jež je líčena jakožto světlo božského Nekonečna a ke které údajně došlo již před samotným procesem cimcum.⁹⁶

Pantheismem totiž Sadek označuje samostatný a nejvíce charakteristický rys chasidského chápání Boha. Proto je pro chasidismus charakteristické jeho vnímání přírody jakožto jednoho ze závojų Boha, díky jehož pomoci může zmírnit intenzitu svého světla, a tak dát vzniknout všem dílčím jevům, které jsou všude kolem nás, člověkem počínaje a konče například vesmírem. Otisky božího světla jsou tedy obsaženy ve všem, což ale neznamená, že Bůh je vše. Z tohoto pojetí vychází i další typický znak chasidismu a tím je pojetí zla. Jestliže je ve všem přítomna stopa božího světla, pak nemůže bez Boha nic existovat a to je pro chasidy důvodem k radosti, neboť se dá tímto způsobem překonat i ďáblova síla, protože tyto nečisté síly vlastně ani nemohou existovat samy o sobě. Absolutní zlo tak nemůže nastat, jelikož moc těchto sil tkví pouze v parazitování na Boží svatosti, tudíž nikdy nemohou dosáhnout absolutní moci nad člověkem.⁹⁷ Je však potřeba zdůraznit, že názory na pantheistické tendence se u jednotlivých autorů i v naukách chasidských hnutí mohou do různé míry lišit.

3.2 OPOZICE PROTI CHASIDISMU

Jak již bylo několikrát zmíněno, filosofie chasidismu se pokaždé nesetkala se vřelým přijetím. Už od počátků naráželo toto hnutí na odpor ze strany rabínů a židovských komunit, které se k chasidismu odmítali připojit. První náznaky mitnagdim neboli odpůrců chasidismu tak byly patrné již za Ba'al Šemova života, kdy jeho učení a údajné zázračné léčitelství odpuzovalo některé členy chasidských skupin. V tomto období, kdy nebyl rozmach chasidismu ještě tolik patrný, nebyla tato kritika příliš výrazná. Poměrně větší rozepře nastaly až poté, co se chasidismu začal rychle šířit napříč židovskými obcemi a vzniklo z něj masové hnutí.

Další výraznější vlna odpůrců chasidismu se tedy objevila až po Beštově smrti, bylo to již ke konci života Magida z Meziriče. Rabíni kritizovali zejména nižší vzdělanost stoupenců chasidismu, kvůli nimž byla často přizpůsobována a zjednodušována nauka luriánské kabaly.⁹⁸ Terčem útoků se stala i modlitba a její extatická podoba. Její pojetí a

⁹⁶ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 197–198.

⁹⁷ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 195.

⁹⁸ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 223.

povýšení nad jiné náboženské rity a povinnosti bylo vnímáno jako odchýlení se od židovských tradic a studia Tóry. Role a význam cadiků byly dalšími body ostré kritiky rabínů. V židovské komunitě se těšil větší váženosti rebe neboli cadik a na rozdíl od rabína byla jeho důstojnost dědičná. Rabínský judaismus vnímal postavu cadika jako určitý cizorodý až křesťanský prvek, neboť v případě rabína nejde o charisma jako spíše o jeho učenost a znalost náboženského práva judaismu.⁹⁹ Tím vznikaly spory i uvnitř chasidského hnutí. V chování cadika spatřovali odpůrci chasidismu často i náznaky sabbatianismu, a proto byli chasidští vůdci mnohdy označováni jako blázni či zatracenci.

V době, kdy se chasidské učení uchytilo v Bělorusku a v Litvě, která byla považována za tradiční středisko vzdělání, se jedním z nejvýraznějších odpůrců chasidského hnutí 18. století stal rabi Elijahu ben Šlomo zvaný Gaon z Vilna či jednoduše Vilenský gaon, který představoval díky své vzdělanosti klasický typ tehdejšího učenice. Tak vstal otevřený konflikt mezi tradicionalisty a chasidy.¹⁰⁰ Na popud Gaona z Vilna vydala Vilenská obec rozhodnutí, aby byly chasidské komunity uzavřeny modlitebny a aby byly páleny veškeré jejich spisy, v roce 1772 obec uvalila na chasidismus klatbu. Další obce byly vyzvány, aby se ke klatbě připojily a bojovaly tak proti chasidskému hnutí. Klatba byla v roce 1781 po zveřejnění spisu Toldot Ja'akov Josef od Jakoba Josefa z Polonje obnovena.¹⁰¹

Kritika chasidismu začala během 19. století ztrácet na intenzitě, i když byl stále vnímán rozdíl v učenosti mezi oběma skupinami. Od poloviny 19. století vstoupil jak chasidismu, tak i mitnagdim do cesty nový společný nepřítel v podobě osvícenství a to zejména v jeho nacionálně-romantické variantě zvané haskala. Haskala tak v podstatě dlouhodobé probíhající spory a rivalitu obou skupin na nějaký čas umlčela. Ke konci 19. století se objevila myšlenka sionismu, která dál rozvíjela ideje haskaly a do centra židovského i politického zájmu a úsilí se tak dostala národní seberealizace.¹⁰² Idea sionismu je v současnosti jednou z hlavních příčin nevraživosti v židovské komunitě.

⁹⁹ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 194.

¹⁰⁰ SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 222.

¹⁰¹ *Šavua Tov* [online]. 2008, č. 76/5768 [vid. 22. 11. 2016]. S. 4–7.

Dostupné z: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/5768/vajikra/mecora.pdf>

¹⁰² SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků*. S. 224–225.

I přes silnou nenávist a nepřátelství ze strany mitnagdim, jakož i přes vlny kritiky během židovského osvícenství si chasidismus své postavení uchoval a zůstal tak i nadále významným článkem východoevropského židovství. Nejtěžší zkouškou a ránou se pro chasidismus stalo hromadné vyvražďování v průběhu druhé světové války. Avšak i přes krutost války zažil chasidismus své obnovení hlavně díky lubavičské odnoži, která žila v USA v emigraci.

4. CHASIDISMUS V ČESKÝCH ZEMÍCH

V závěrečné kapitole práce budou v krátkosti a stručnosti popsány chasidské vlivy na našem území. Na rozdíl od kabaly, která byla v době středověku a renesance na půdě Prahy intenzivně studována nejrůznějšími kabalisty, se chasidismus v našich zemích nedočkal ani z poloviny takového úspěchu. Nikdy zde nebyl tak masivně rozšířen jako v zemích sousedních. Možná příčina se může nacházet například v geografické poloze či ve svobodomyšlnějších názorech zdejší židovské komunity. Židovská mystika byla také značně zkompromitována kvůli mesianistické herezi, jež měla v Praze i na Moravě mnoho stoupců. Osvícenci té doby tak preferovali spíše židovskou filozofii. Pražští Židé nehovořili jidiš a chasidští vůdci k nám zavítali jen výjimečně. Chasidismu v českých zemích tak chyběly kulturní a historické základy, díky nimž by se u nás mohlo toto hnutí rozšířit.¹⁰³

Poslední fáze židovské mystiky, jak byl chasidismus často nazýván, tedy sice neměla přímý dopad na kulturu tehdejší židovské Prahy, avšak i na našem území působil chasidský rabín, byl jím rebe Šmu'el Šmelke Horovic, který pocházel ze slavné rodiny Horoviců. Stal se prvním a zároveň i posledním chasidským rabínem na našem území. Působil v moravském Mikulově, v sídle vrchního moravského rabinátu.¹⁰⁴ Byl žákem Dova Beera z Meziriče a zároveň význačným reprezentantem tzv. třetí generace chasidských vůdců. Po jeho smrti se až do počátku 20. století na našem území žádná významnější postava spjatá s chasidismem neobjevila.

Město Mikulov bylo po nějaký čas spojeno i s další velkou osobností, a to s postavou rabiho Löwa neboli MaHaRaLa,¹⁰⁵ jehož celé jméno zní Jehuda Liva ben Becalel a jenž je mnohými považován za předchůdce novodobého chasidismu. O jeho studiu kabaly se však vedou spory, podle názoru G. Sholema se měl Maharal věnovat kabale, přiklání se i k názoru, že by mohlo jít o renesančního otce chasidismu. Jedná se však pouze o spekulace, které zatím nebyly doloženy fakty. V Mikulově působil ještě dávno předtím, než se přestěhoval do Prahy jako vrchní rabín Moravy. Byl tak jakýmsi Šmelkeho předchůdcem.

¹⁰³ SADEK, V. *Židovská mystika* S. 199–200.

¹⁰⁴ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 125.

¹⁰⁵ Jedná se o akronym pocházející z hebrejštiny, který bývá vykládán jako „náš velký učitel a pán rabi Liva“. SADEK, V. *Židovská mystika*.

Myšlenky chasidismu u nás ovlivnily i některé pozdější učence a chasidská vyprávění se zde setkala s velmi vřelým přijetím, avšak nauku chasidismu přijímali spíše jen jednotlivci než velké skupiny. Z českých osobností ovlivněných kabalou a chasidismem jmenujme určitě významného židovského literáta Jiřího Mordechaje Langera, jenž se po jistý čas s chasidismem přímo identifikoval, když na nějakou dobu odjel studovat do Haliče k belzskému rabínovi. Když přijel zpět do Prahy, považoval se již za chasida, jenž pečlivě dbá na všechny nově uložené povinnosti, které si při učení v haličském prostředí osvojil. Na základě této cesty a studia sepsal velice známou a čtivou knihu příběhů, jež nese název *Devět bran: Chasidů tajemství*. Je třeba uvést, že Jiří Langer seznámil s chasidskými ideami i svého dlouholetého přítele Franze Kafku.¹⁰⁶

V dnešní době můžeme chasidismus na našem území zaregistrovat hlavně ve spojitosti s hnutím Chabad Lubavič, které má v Praze i ve světě poměrně širokou základnu svých přívrženců.

¹⁰⁶ SADEK, V. *Židovská mystika*. S. 125, 200.

ZÁVĚR

Tato práce si v úvodu kladla za cíl představení hlavních rysů chasidismu, dále popsání jeho vzniku a vývoje a rovněž i nastínění myšlenkového pozadí tohoto hnutí. Chtěla přiblížit toto zajímavé a pro mnoho lidí neznámé hnutí lidové zbožnosti a připomenout stěžejní okamžiky, které při jeho utváření a rozvoji hrály ústřední roli.

V této chvíli lze říci, že požadavky, které byly na tento text kladeny, se tato bakalářská práce snažila naplnit. Cílů vytyčených v úvodu se tato práce pokusila dosáhnout pomocí studia a analýzy odborné literatury.

Po přečtení této práce získá čtenář jisté povědomí o vývoji pojmu chasidim, může si tak lépe představit, za jakých podmínek chasidismus vznikl a čím byl ovlivněn. V této práci jsme mohli nabýt poznatky jak o vývoji a šíření tohoto hnutí, tak i o jeho štěpení na jednotlivé větve chasidských dynastií. Práce přináší rovněž i nástin základních myšlenek chasidismu a pokus o jejich interpretaci. Čtenář se může dozvědět, v čem spočívají určitá specifika chasidských modliteb a na co je kladen v jejich průběhu největší důraz. Tato práce se věnovala taktéž i odpůrcům chasidismu, lze se tak dozvědět čemu byla podrobena nejostřejší kritika v rámci tohoto hnutí. V poslední kapitole jsme se mohli dočíst o tom, zda se myšlenka chasidismu uchytila i v našich zemích a které postavy byly u nás s jeho ideami spjaty.

Po přečtení této práce jsme si mohli všimnout, že toto velice zajímavé hnutí spíše modifikuje koncepty a význam pojmů luriánské kabaly a nepřináší tak do nauky příliš nových prvků, jeho síla a význam tkví především v umění s naložením skrytých moudr, jež obsahuje starší mystická tradice.

I přesto, že tato práce nepřináší nové poznatky a analyzuje pouze odbornou literaturu, která se věnuje tématu chasidismu, může být pro čtenáře přínosná. Snaží se o předložení informací v ucelené formě a logické posloupnosti, takže se čtenář může s chasidskou problematikou lépe seznámit a snadno se v ní zorientovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BUBER, M. *Cesta člověka podle chasidského učení*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85885-08-5.
- BUBER, M. *Gog a Magog: Chasidská kronika*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0604-2.
- BUBER, M. *Chasidská vyprávění*. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7017-072-7.
- BUBER, M. *Úvahy o chasidismu*. Praha: Vyšehrad, 2015. Krystal. ISBN 978-80-7429-480-8.
- CHOURAQUI, A. *Dějiny judaismu*. Vyd. 1. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-81-5.
- IDEL, M. *Hasidism: between Ecstasy and Magic*. New York: State University of New York Press, 1995. ISBN 0-7914-1734-4.
- KAPLAN, A. *Meditace a kabala*. Praha: Volvox Globator, 1998. Alef. ISBN 80-7207-100-9.
- LANGER, J. *Devět bran: Chasidů tajemství*. Vyd. 3. Praha: Odeon, 1990. Světová četba. ISBN 80-207-0257-1.
- NEWMAN, J., SIVAN, G. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika. ISBN 80-900895-3-4.
- PAVLÁT, L., aj. *Židé - dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. ISBN 80-86889-11-4.
- PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. Judaika. ISBN 80-85924-33-1.
- POPPER, D. *Chasidim*. Vyd. 1. Hradec Králové: Ústav filosofie a společenských věd Pedagogické fakulty Vysoké školy pedagogické / Prométheus, sv. 10, 1998. ISBN 80-7041-110-4.
- SADEK, V. *Židovská mystika*. Vyd. 1. Praha: Fra, 2003. ISBN 80-86603-05-9.
- SEGERT, S. *Starověké dějiny Židů*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0304-8.
- SCHOLEM, G. *Davidova hvězda*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. ISBN 80-85844-07-9.
- SCHOLEM, G. *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York: Schocken Books, 1978. ISBN 0-8052-1042-3.

SCHOLEM, G. *O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly*. Vyd. 1. Praha: Malvern, 2011. ISBN 978-80-86702-97-1.

SCHUBERT, K. *Židovské náboženství v proměnách věků: zdroje, teologie, filosofie, mystika*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-303-5.

SOLOVEITCHIK, J. *Halachický člověk*. Praha: Academia, 2012. Judaica. ISBN 978-80-200-1994-3.

SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.

WIESEL, E. *Příběhy proti smutku: moudrost chasidských mistrů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-259-9.

WIESEL, E. *Svět chasidů: Portréty a legendy*. Praha: Sefer, 1996. Judaika. ISBN 80-85924-09-9.

Šavua Tov [online]. 2008, č. 75/5768 [vid. 10. 11. 2016].

Dostupné z: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/5768/vajikra/tazria.pdf>

Šavua Tov [online]. 2009, č. 120/5769 [vid. 19. 11. 2016].

Dostupné z: <http://olam.cz/aktuality/sidry/5769/semot/mispatim.pdf>

Šavua Tov [online]. 2009, č. 116/5769 [vid. 19. 11. 2016].

Dostupné z: <http://olam.cz/aktuality/sidry/5769/semot/vaera.pdf>

Šavua Tov [online]. 2008, č. 76/5768 [vid. 22. 11. 2016].

Dostupné z: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/5768/vajikra/mecora.pdf>

Cyklus cesty víry, ČT2 - Rabbi Shmuel Shmelke Horowitz. [online].

Aktualizace 30. 8. 2009 [vid. 5. 11. 2016].

Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=yuFPsQ_nxZM&feature=related

Cyklus cesty víry, ČT2 – Maharalův institut. [online]. Aktualizace 24. 11. 2009

[vid. 5. 11. 2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3AWhsIEo26Q>